

Joaquín Recasens Murillo
Franciscà

CREACIÓ I ECOLOGIA

Festa divina,
compromís humà

QUADERNS

IREL
Institut
superior de
ciències religioses
de Lleida

2007 17

© Joaquín Recasens Murillo

Edita: Institut Superior de Ciències Religioses de Lleida - IREL

C/ Canonge Brugulat, 22 - 25003 Lleida - Tel./fax 973 28 15 38

Dipòsit legal: L-732-2007

Primera edició: maig de 2007

Imprès a Arts Gràfiques Bobalà, S L

C/ Sant Salvador, 8 - 25005 Lleida

Els benedictins cediren a Sant Francesc
la Porcióncula i sorgiren els franciscans.
Una benedictina lliurà la seva paciència a
un franciscà i sorgiren aquestes pàgines.
Gràcies. Mai us ho acabaré de pagar.

Introducció¹

Per entendre aquesta reflexió que molt humilment plantejo des d'aquestes pàgines, si us plau, deixeu-me, encara que només sigui una mica, molt poc, expressar el meu malestar contra “el sistema i la conjuntura”. A voltes, en aquest món que vivim, sembla que les coses, encara que siguin complicades, complexes i difícils d'entendre, semblen molt més acurades i reflexionades com més hi pensem. Si són fàcils i simples, i no per simples han de ser banals, sembla que cau sobre elles el pes de la futilesa, de la trivialitat... Curiosament, els càlculs matemàtics voldríem que fossin senzills i simples, fins i tot banals, mers, i si un professor de matemàtiques és capaç de fer trivial i lleugera una explicació d'alguna part de la seva assignatura, el veiem com a competent, bon pedagog; però resulta que les raons més properes i quotidianes de la vida és com si les volguéssim justificar sobre manera i així expressem sentències com “no siguem simplistes...”, “no ens quedem només amb això...”, “això cal aprofundir-ho molt més...”. Aquestes frases formen part del discurs habitual de les nostres exposicions orals. És, mal que ens pesi, la nostra manera de comportament adquirit, no sé per quin motiu, i alhora cal que justifiquem a perpetuïtat que la vida és difícil i enrevessada i que com més complicacions hi ha més íntegra és la vida.

Aquesta reflexió que us estic adreçant i que ja s'ha iniciat, la veig tan senzilla, simple i planera, però alhora tan aclaparadora i encisadora que he gaudit d'allò més pensant-la, aprofundint-la i

1. La correcció del text ha estat feta per Montserrat Salvat i Damunt, monja benedictina de Sant Benet de Montserrat. Algunes expressions, tal volta, poc literàries, s'han mantingut perquè formen part de l'estil en què s'ha escrit el text.

escrivint-la, no us ho podeu arribar a imaginar. Mirar l'ecologia amb una òptica cristiana no és, ni més ni menys, sinó fer d'ella un proïsume, fer d'ella "un altre", i particularment, per damunt de tot, veure entre ella i l'ésser humà una relació d'alteritat. L'ecologia, el medi ambient, el marc geogràfic on es desenvolupa la vida dels ésser humans, qualsevulla, ha de ser plasmada i establerta des del concepte de "l'altre". Però ull viu, aquest proïsume singular, aquest "altre", aquest nou paràmetre que ens pot ajudar a mirar el món, no l'establirem com si res no existís, ni el convertirem en un fi i en un absolut per si mateix. Ni moltíssim menys. Abordarem el tema de l'ecologia i el cristianisme des de la fe, des de la fe en Crist i procurarem fer-ho des de la Bona Nova de l'Evangelí. Jesús també era fill d'una terra concreta, amb unes característiques peculiars, que la feien diferent a una altra, però al cap i a la fi era un marc ambiental, un medi ambient, ni més ni menys.

També puc entendre que al llarg d'aquestes pàgines se'm pugui dir que aquesta és una visió molt partidista de les coses, fins i tot em toca acceptar que se m'acusi de tendenciós. D'acord, no me n'amago. En aquesta exposició hi ha una tendència manifesta. No pretén ser una tendència manipuladora, Déu me'n guard, però sí que vol ser una forma diferent de llegir la realitat.

6

Aquest plantejament que, amb tota la bona intenció, us estic presentant, el faig des de quelcom que per a mi és vital i bàsic. No puc eludir el medi en el que visc, la terra que trepitjo, la pols que respiro, perquè la meua vida la intento plasmar en la realitat que m'envolta des de l'opció cristiana. Això no us ho amago. El meu contacte amb tot allò que m'envolta és la manera d'estar present en el món, seguint a Crist encarnat, en una realitat que considero creada i que no és meua, només en tinc l'usdefruit mentre visqui. M'explico.

El món va iniciar el seu funcionament molt abans de la nostra presència, de la presència dels humans; quan nosaltres vàrem aparèixer, aquest planeta ja funcionava, tan bé o més bé que ara. Per a mi és un imperatiu categòric deixar-lo, com a mínim, igual que l'he trobat. Acceptaré una acusació kantiana sobre el concepte del "deure". L'ètica no estableix allò que hem de fer, es limita a

assenyalar com hem d'obrar sempre, sigui quina sigui la nostra obra. Segons Emmanuel Kant, s'actua moralment quan s'actua per deure i el deure és la necessitat d'acomplir una acció per respecte a la llei, és a dir, el sotmetiment a una llei, no per la utilitat ni la satisfacció d'acomplir-la sinó pel respecte que li tenim. I com us deia al principi, nosaltres vàrem arribar al món i aquest ja feia anys que es traslladava al voltant del sol i que rotava sobre el seu eix, sense el nostre ajut ni la nostra presència. Nosaltres marxarem del món i el món continuarà traslladant-se al voltant del sol i rotant sobre el seu eix. Hi ha una llei de vida prèvia a la humanitat i el món vivia en equilibri amb si mateix. Cal obrar de manera que el nostre comportament pugui esdevenir llei universal.

Cal veure-ho com un deure de consciència. És també un imperatiu moral. Fins i tot, el dia que nosaltres deixem el món hi haurà un grup més o menys afectat per la nostra partença però, desenganyem-nos, amb relació percentual a la resta dels seus ocupants i habitants serà un percentatge totalment obviàble, tot continuarà exactament igual, i per molt que ens creguem que som alguna cosa, si aquell dia plou o bé neva o fa sol, o qualsevol variació atmosfèrica, perquè nosaltres no hi siguem no deixarà de fer-ho.

Crec, sense cap mena de dubte, que avui per avui, ningú no gosaria negar que hi ha una llei natural imposada per la mateixa Naturalesa, i la Naturalesa, la Natura, tal com nosaltres l'entendem i concebem, és molt anterior a nosaltres mateixos. Si ho voleu, puc manifestar-ho d'una altra manera. La Natura té uns "drets d'antiguitat" adquirits per ella mateixa, i la veterania sempre és un grau qualitatiu. Som més nosaltres els qui formen part d'ella que no pas ella forma part de nosaltres. Més encara, d'un paratge natural on la vida humana no hi ha estat encara present parlem de "natura verge", és a dir, natura més genuïna que mai. Això vol dir que la humanitat implica naturalesa però la naturalesa no implica, ni molt menys, humanitat. L'ésser humà, si perd la seva naturalitat perd allò que li és essencial, la natura que no té presència humana no perd en absolut la seva essència. En aquest humil estudi que voldria anar desenvolupant, des de l'anàlisi que intento

fer, això és d'una importància més que considerable perquè el medi ambient, el marc natural del planeta, al llarg dels anys que han transcorregut des de l'inici de la Creació, no ha necessitat la presència humana i la presència humana, a la seva essència, a l'essència de la Natura, no hi ha aportat res. De fet, l'aparició de la condició humana és ínfima comparada cronològicament al costat de la vida global del medi natural. És l'home que ha crescut en el si de la natura, no la natura en el si de la humanitat i, molt possiblement, la vida natural seria més que probable sense la vida humana però a l'inrevés, la vida humana sense natura, em fa l'efecte que no.

1. L'alteritat

Qui és, en aquest cas, el meu proïsme?

Ja ho hem anunciat en la introducció. Cal entrar-hi. La pregunta es fa de manera especial, i és imprescindible. A més a més, cal respondre-la des de l'Evangelí, no hi ha volta de full. Hi ha motius. L'home viu en un medi concret, cada home, d'una manera o bé d'una altra, roman lligat a la terra que toca, per tant, s'hi relaciona, hi entra en contacte, a poc a poc s'identifica i el va fent seu. El deixeble de Crist ha de relacionar-se amb el seu medi amb el mateix esperit cristià que l'omple. L'ésser humà estableix una relació amb el medi que el condiciona, que el dota de certes característiques. El medi pot arribar a condicionar la pròpia idiosincràsia. És ineludible.

Aquest ambient que emmarca la vida de les persones es projecta en la quotidianitat del tu a tu. És un fet que esdevé, fins i tot, social. Per tant, se'ns fa vital reprendre el tema allà on l'havíem encetat: el medi i jo.

En aquesta convivència l'home es mostra com a subjecte que necessita un lloc per plasmar les seves operacions, accions. L'home s'ubica en un terme concret, diferent a ell però tan real com la seva mateixa vida i del qual ell mateix és un integrant més. El medi ha esdevingut "un altre" fora de l'home però aquest home en si hi és immers. No li queda cap més remei que relacionar-s'hi en una dualitat: l'ésser conscient i el món natural.

Hi ha, doncs, dues realitats obertes a la convivència. El medi s'ha convertit en el proïsme de l'ésser humà i ara cal saber què vol dir "proïsme". La definició més evident del mot "proïsme" no la buscarem en cap diccionari, i no perquè no sigui vàlida. El meu "proïsme" és aquell que jo tinc més a prop, això ja ho sabem; però jo voldria englobar en aquesta mateixa consideració el terme "proïsme" com a sinònim de "l'altre" que tenim els

cristians. Aquesta definició apareix de manera nítida, contundent i meridiana en la paràbola del bon samarità.

1. 1. Descobrir l'altre (Lc 10, 25 – 28)

La paràbola del bon samarità està continguda en l'Evangelí de Sant Lluc, concretament en el capítol 10, des del verset 29 al verset 37. Però abans d'aquesta narració hi ha una situació prèvia que cal analitzar, és la immediatament descrita abans, des del verset 25 al 28, ambdós inclosos. És una perícope que ens explica l'incident viscut per un vianant que viatjava de Jerusalem a Jericó. Hi entrarem a poc a poc perquè aquest relat ens definirà què vol dir “proïsme”. Però primer cal que vegem per què ha sorgit aquesta explicació.

Un mestre de la llei pren la paraula per preguntar a Jesús que cal fer per guanyar la vida eterna. El cronista, Lluc, ja ens adverteix que és una pregunta feta amb mala intenció. Cal perseguir Jesús sense treva. Jesús li respon que, com a mestre de la llei, li digui què cal fer. Naturalment, la pregunta és sàviament resposta i Jesús ho corrobora. Aquell que interpel·lava no en té pas prou. La llei diu que “cal estimar el proïsme com a un mateix”, i el mestre de la llei pregunta “qui és el «meu» proïsme?” La pregunta, venint d'un doctor legislador, resulta d'allò més estúpida. Absurda del tot. Però Jesús es prepara per donar una resposta compromesa i, alhora, deixeu-m'ho dir així, també impertinent: respon amb una paràbola.

10

Es dona per suposat que per fer aquesta anàlisi hem llegit la paràbola. El que succeeix té lloc en un espai concret, el camí que va de Jerusalem a Jericó. Aquesta via de comunicació transcorre entre parets escarpades a un bon nivell sota el desert de Judea. La ruta descrita és un pas sense retorn. Barrancs a dreta i esquerra. Un cop s'ha iniciat no queda més remei que anar endavant o enrere. No permet desviaments. O bé arribes al destí final o has de tornar al punt originari. És ell lloc ideal perquè hi passi el que el nostre narrador ens refereix. No hi ha possibilitat d'escapament. Era el lloc ideal per a qualsevol emboscada. Molts bandolers s'hi situaven de manera estratègica, esperant els viatgers que gosaven fer la ruta en solitari.

Hi apareixen diferents personatges dignes també de les consideracions més diverses. Un viatger, uns bandolers, un sacerdot, un levita,² un samarità i un hostaler. Tots prenen part en el fet, encara que dos ho fan d'una manera vergonyosament passiva. El viatger, d'entrada, és apallissat i deixat mig mort, és a dir, incapaç de respondre d'ell mateix. Casualment, per allí mateix, va passar un sacerdot. No en va fer cap cas. Certament que no li va fer cap mal, però tampoc no li va fer cap bé. Ni més ni menys, l'eludí. Igualment va actuar un levita que es trobava en les mateixes circumstàncies de camí. Finalment, i també ocasionalment, passà per allí un samarità.

El samarità obrà de manera molt diferent. Va tenir llàstima d'ell. Es a dir, se li commogueren les entranyes, sentí per ell misericòrdia i l'atengué. No només l'atengué, el curà, l'embenà, li amorosí les ferides amb oli i vi, el posà sobre la seva cavalcadura, i això vol dir que el miserable, el pobre, l'afectat, ocupà el lloc del privilegiat, pel mer fet de posar-lo sobre la pròpia muntura. El portà a l'hostal i continuà tenint-ne cura. Marxa, però deixa l'encàrrec a l'hostaler que es faci responsable de la seva atenció fins que torni i el pagui, i posa com a la seva paraula. Aposta pel desconegut i se'l fa seu.

És important que copsem la intenció del cronista. Mentre que els dos primers que l'han vist han comès l'omissió manifesta d'ignorar-lo, i per tant incorren en allò que diríem “pecat greu d'omissió” —i dispenseu-me la redundància—, falta punible amb gravetat fins i tot en el codi civil per desconsideració a una persona malferida, aquest darrer, el samarità s'ha vist afectat. Sent llàstima d'ell, se li giren les entranyes, li provoca dolor en el fons del seu ésser, és a dir, se l'ha fet seu, l'ha viscut com a propi i no ha pogut quedar impassible davant del fet.

La manera de veure les coses de Jesús ens aproxima més a la definició de què parlava que a la del diccionari. El samarità era tan proïsme com el sacerdot i el levita quant a proximitat, però

2. Membre de la tribu de Leví (a Israel, tribu consagrada especialment al culte religiós: en forma part els sacerdots i els seus cooperadors en la litúrgia i en el servei del santuari de Yahwéh), consagrat a les funcions litúrgiques.

va ser molt més proper a ell en el moment que assumí el fet com a propi. Així doncs, la resposta del lletrat s'acosta a la pretensió primigènica de Jesús i permet que el posi entre l'espasa i la paret quan li diu que ell ha de fer el mateix.

Jesús té una certa malícia que fa servir en benefici del seu interès. Cal que fem una consideració no gens menyspreable. La pregunta la fa un mestre de la llei, i és una qüestió que es presenta obertament i en públic, atès que l'Evangelí ens diu que el mestre de la llei "s'aixecà". Cal pensar que hi havia un grup que estava escoltant Jesús. Si era un mestre de la llei, el subjecte en qüestió era jueu, segur. Bé, la resposta té la seva càrrega irònica i és de dos talls, com les espases toledanes. Fixem-nos que el model de benefactor a qui se li commouen les entranyes és un samarità, un enemic irreconciliable del poble del qual forma part aquell que ha fet la pregunta.

Es tracta d'una perícopa que cal llegir entre línies. En primer lloc és una tragèdia humana, i en segon lloc és una tragèdia antinatural, contranatura. Aquells que per naturalesa del seu càrrec i ofici i per "obligació moral prèviament establerta" havien d'ajudar l'afectat són aquells que l'han ignorat i no han fet res per ell. L'enemic dels oïdors del relat i d'aquell que ha enunciat la qüestió, que era un enemic natural, ètnic, ha fet allò que calia fer segons la llei natural i òbvia. Ha sortit d'ell mateix per anar vers l'altre. Ja està. Podem definir d'aquesta manera el que enuncïàvem en el títol proposat, el concepte "alteritat", i què vol dir "proïsme".

12

1. 2. Conseqüència del "descobriment"

Aquesta forma de comportar-se, d'entrar en contacte i d'implicar-se en la realitat, no la que nosaltres ens hem fet, sinó la que nosaltres hem trobat, és un compromís que cal afrontar. No vivim sols, i la presència d'uns altres diferent a la nostra fa que els tinguem en compte perquè nosaltres també volem ser-hi tinguts.

Viure en el nostre món comporta un aprenentatge. Ningú no neix ensenyat ni per portar un carretó. Cadascú de nosaltres ha estat introduït en el món i no pas per si mateix. Hem necessitat companyia, referències, explicacions. Aprenem a viure a poc a

poc, se'ns educa, si més no, se'ns hauria d'educar; se'ns donen elements que amb el pas del temps anem incorporant i anem descobrint la necessitat imperiosa d'adaptar-nos a un medi que anirem ocupant i que serà el nostre. Així doncs, l'home, amb les excepcions que hi ha en cada norma, entenent com a "norma" allò que és habitual, creix allà on neix i es va desenvolupant en el lloc concret on s'ubica i que no sol triar ell, sinó que el determina la vida dels seus progenitors. Ningú no triat el medi on viurà o creixerà, simplement, hi és. Es pot identificar més o menys amb ell, però hi és. I és des d'ací que s'aprèn a viure en unes condicions determinades i a fer funcionar uns elements aliens a la seva vida perquè vénen de fora però que es van convertint en indispensables. Així, la torxa succeí la teia, i a la torxa el llum d'oli, després vingueren els llums de carbur i ara es gaudeix de l'electricitat, que s'ha tornat tan imprescindible i necessària que fins i tot es pot demandar l'empresa que la subministra si no compleix els seus compromisos.

Aprenem a relacionar-nos, a entrar en contacte amb tot allò que ens envolta i a fruitar-ne, a aprofitar-nos-en, a obtenir-ne beneficis. Descobrim el nostre entorn familiar, el nostre entorn veïnal, ja sigui urbà o bé rural, i finalment ens porten a l'escola, una decisió que nosaltres no prenem, perquè es considera imprescindible, ineludible, indispensable i això és així, tal com sona, i només és així tal com sona d'uns anys ençà. El comportament social, no ha sigut sempre com ara. Abans no ho era però ara reconeixem que els temps han canviat i ens hi anem adaptant. Allò que abans era una quimera ara resulta vital, allò que abans era un luxe reservat a les classes socials més altes ara resulta una obligació.

Pel que fa a mi, les raons per a l'establiment de la justícia; la imposició de la pau, i sóc conscient que he escrit imposició, i la lluita per a la salvaguarda de la integritat de la Creació, em sorgeixen d'ací mateix, d'aquesta relació descrita que hom estableix amb tot allò que l'envolta, no cal anar més lluny. Hem après a moure'ns, de fet, ens ho han ensenyat en una casa concreta, la nostra llar; en un medi social i, per tant, en un medi econòmic, fins i tot sabem què cal fer per desenvolupar-se en un medi polític, que alhora embolcalla el teixit social i l'econòmic; i cal adonar-se

de tot l'entrellat que sosté aquest ventall relacional, i tot aquest arc de circumstàncies se sustenta en el medi on vivim, tot això es dóna per suposat, per fet, ningú no diu res, i han hagut de passar molts anys perquè els habitants del planeta Terra, o, si més no, alguns d'ells, fossin conscients que aital planeta és de tots i tots hi hem de viure. El més alarmant i el pitjor de tot és que una immensa majoria encara no ho té clar això.

Encara hi ha molts poders que es creuen amb el dret de disposar de tot com si fos seu, i els poders tenen rostre, les multinacionals tenen mans i el capital té propietaris. Crec que s'adiu amb aquesta descoberta del medi, de "l'altre", aquella frase de Jesús: "Ningú no pot servir dos senyors, perquè si estima l'un, avorrirà l'altre, i si fa cas de l'un, no en farà de l'altre. No podeu servir alhora Déu i el diner."³ Per tal d'entendre la relació amb el medi, en aquest cas, cal tenir en compte el criteri evangèlic de l'amor.

Per abordar aquest tema tal i com s'ha concebut des del principi, cal, és inevitable i ineludible, partir de la base, i dic base, més que premissa, que la relació del subjecte amb allò que el conté, que el porta dintre és, sense cap mena de dubte, la relació amb un altre ésser dotat de la seva dignitat, de la seva particularitat, de la seva llibertat. El medi també és lliure. Potser no serà mai un "tu" entès com comprenem el pronom personal de la segona persona del singular, però fins i tot s'hi pot establir una mena de diàleg, com si ho fos i no des de la poesia, ni de l'oda poètica, sinó des de la interrelació: entre el medi i el subjecte es pot establir una relació "d'emissor-oient", un diàleg, com s'assenyalava al principi. El pagès, per exemple, parla el llenguatge de la terra i la terra li respon, i sempre ho fa amb gratitud. En la mesura que en aquesta comunicació existeixen tots els elements indispensables, la terra respon tal i com el pagès, el camperol, li ha demanat que ho fes. A més a més, la terra és obedient.

El gra de blat es torna una espiga; la vaca genera la vida d'un vedell i gratuïtament és una deu d'aliment; una única conilla és capaç de tenir moltes cries; un gra de mostassa, ínfim, esfumable com

una partícula de pols, es fa un arbre que pot arribar a ser majestuós. Només cal voler dialogar en un llenguatge comú, un llenguatge amb el qual tot el que prové de la natura, l'home també, per descomptat, pot expressar-se sense esforç, ja que l'home és la natura.

1. 3. Els “uns” i els “altres”

Sobre la mesura en què es pot descobrir l'alteritat en el medi, recordo una anècdota però no podré dir d'on l'he tret. Us la refereixo. Suposo que ha sortit d'algun vell llibre que deuria córrer per casa heretat de la mare o bé del pare: diuen que al gran Frederic II, rei de Prússia, anomenat Frederic el Gran, varen preguntar-li un cop qui considerava que era l'home més gran de la terra, del món conegut. Ell, amb espontaneïtat i immediatesa respongué: “Aquell home que en lloc de fer sorgir una espiga, en la mateixa porció de terra és capaç de treure'n dos, és l'home més gran de la terra.”

D'acord, no deixa de ser una anècdota tendra, però extraguem-ne les conclusions pertinents. Frederic II el Gran, dèspota il·lustrat, que afavorí les classes feudals i sotmeté els camperols a una servitud extrema, certament, era alhora un amant de la filosofia, un home profundament culte i bon coneixedor de l'economia. Afavorí la colonització agrària i els seus mètodes de producció i s'adonà de la importància i del valor del medi, de la terra, i l'explotà. Si es té això en compte, es comprèn que fes sentències com la que generà l'anècdota. Ens n'anem a l'altre cantó, és cert, ell tiranitzà les classes camperoles en favor d'uns interessos econòmics, però afavorí la vida i el medi. Actualment, potser, hem empitjorat les coses, i per això la llum de l'Evangelí pot esdevenir esclaridora. Frederic II sotmeté els homes perquè explotessin la terra, avui, els humans explotem la condició humana i el medi natural, a voltes sense cap mena d'escrúpol.

No avalo el comportament despòtic de Frederic II, ni de bon tros, però ell tingué en compte la necessitat de “l'altre”. Actualment crec que pensem massa en nosaltres i no en “aquell” que possibilita la nostra existència. En l'apartat anterior es comentava que l'explotació té rostre, té mans, té noms que responen

a persones concretes. És cert. Les multinacionals, els estats, les empreses, el diner, es mouen per iniciativa humana i ens hem arribat a creure que el medi és responsabilitat dels més poderosos, i hem confós quelcom que cal aclarir. No és tant un problema de grandària, de macroestructura, d'exploració... Res a veure i molt a veure. El medi és una qüestió d'actituds. Allò que perjudica el nostre medi no és el seu aprofitament, és l'actitud o la relació que nosaltres hi mantenim. No és pitjor que les grans companyies, les grans empreses, les multinacionals, extorsionin la vida sobre el planeta blau, que el subjecte, que l'ésser humà, l'individu que només respon a un número de carnet d'identitat, de manera molt més petita, es comporti de la mateixa manera. No és pitjor que els estats aboquin residus nuclears al mar que el fet de llençar a l'aigua, per desídia i desinterès, una bossa de plàstic. Certament, el primer fet és catastròfic, veritablement, el segon no té tanta repercussió, però l'actitud de fons és la mateixa. Aquell que és capaç de llençar en una platja una botella de plàstic, si mai és responsable d'una planta nuclear abocarà els residus en el mateix lloc. Insisteixo, no és un problema de grandària ni de proporcions, és una qüestió d'actitud.

Sempre ens ha anat bé tenir excuses per espolsar-nos les responsabilitats. Ja sigui una entitat, un "sistema", un mode de producció, un gestor, un dirigent polític, social... Vull demanar des d'ací, no una responsabilitat col·lectiva, sinó el sorgiment d'un interès individual. I ho vull fer com a cristià. El "Credo", la nostra professió de fe, es fa en la primera persona del singular, des del "jo"⁴. I els creients, des de l'acceptació particular de la fe, formem una comunitat de seguidors de Crist i ens toca assumir les conseqüències. Cadascun de nosaltres, també, hem d'assumir la tasca com a habitant del món. És cada individu qui ha de prendre consciència que allò que fa i allò que ensenya a fer és totalment intransferible.

4. Per exemple: "Crec en un Déu Pare totpoderós..."

"I en Jesucrist..."

"Crec en l'Esperit Sant..."

Són formes expressades a títol personal on és el "jo" del creient que es manifesta.

2. El pròleg de l'Evangelí de Joan (Jn 1, 1 – 18)

Una manera de comprendre la creació

El pròleg de l'Evangelí de Joan se'm fa imprescindible per tal d'entendre aquesta preocupació que manifesto. Gràcies a la seva lectura (després podrem adreçar-nos al llibre del Gènesi), puc veure i comprendre la responsabilitat del cristià amb la seva relació amb el medi, puc fer-me càrrec de la importància del compromís de vida del batejat en nom de Crist amb el món en el qual viu. És en aquesta introducció del cronista evangèlic on percebo la Creació com a obra de Déu en el mateix grau d'amor que la mateixa encarnació de Déu en la persona de Jesús. Voldria entrar-hi, ni que fos molt breument.

En cadascun dels evangelistes predomina un enfocament determinat sobre la persona de Jesús, tots quatre ho encaren d'una manera o bé d'una altra. Per a Sant Joan, Jesús és el Verb fet carn, que ha vingut a donar la vida als homes. El misteri de l'Encarnació domina tot el seu pensament. Aquesta teologia de l'Encarnació s'expressa en un llenguatge de missió i de testimoni. Jesús és la Paraula, el Verb, enviat per Déu a la terra i que ha de tornar amb Déu un cop hagi realitzat i acomplert la seva missió. L'Antic Testament també es refereix al tema de la Paraula de Déu i el de la Saviesa que existia en Déu abans de la creació del món. Mitjançant la Paraula de Déu, tot havia estat creat; aquesta Paraula havia estat enviada a la terra per revelar els secrets de la voluntat divina i, un cop hagué realitzat aquesta tasca, tornà vers Déu.⁵

Partint d'ací se'ns fa més assequible la lectura dels cinc primers versets d'aquest pròleg. La Paraula, és a dir, el Verb, existia en

5. Vegeu i confronteu-ho amb la introducció i les notes de la Bíblia de Jerusalem, de l'editorial Desclée de Brouwer, editada a Brussel·les en 1967.

Déu i era Déu i tot és obra d'aquesta Paraula que alhora és la seva pròpia acció. És ella qui realitza l'obra de Déu. Sense ella res no existiria i tot allò que és viu és també gràcies a ella. Era el lloc on residia la vida i la vida és quelcom que permet que l'home aprengui que existeix, que prengui consciència de la seva existència. Per la vida mateixa l'home sap que és viu. Sembla un sofisma, però és així. Se'n desprèn que des de l'opció cristiana tot el que existeix ve de Déu ha estat fet i creat per Ell. És aleshores que parlem d'una realitat creada, la nostra. D'això en diem Creació. I la Creació és l'obra de Déu oberta al homes. ⁶

La Creació sorgeix del Verb de Déu, de la seva Paraula que ha resultat creadora, i aquesta mateixa Paraula després s'ha barrejat amb la Creació. La Paraula s'ha encarnat en la persona de Jesús i Criatura i Creador han esdevingut Fill i Pare.

Em resulta impossible no veure en el medi ambient la mà creadora. El "món", en el si del context de l'Evangelí de Joan, entre altres accepcions, designa unes vegades l'univers o la terra, altres vegades el gènere humà. És ací que cal tenir en compte la Creació com a quelcom que prové de Déu. Per això voldria, si em permeteu, fer un comentari al·legòric al pròleg d'aquest evangeli perquè entenc que el nostre apropament a la Natura, com a realitat creada perceptible, és això mateix, l'àmbit que Déu ha donat als humans com a lloc de realització i en el qual Ell mateix s'hi ha volgut fer present. El nostre món és, des de la concepció cristiana, una realitat teològica i l'ecologia se'ns presenta com quelcom que cal viure des de la fe.

Anem-hi? Doncs, som-hi. Una pretensió que mai més no podrem veure satisfeta del tot és la d'entendre, comprendre i aprehendre la Paraula de Déu. Qui ens hem cregut que som? La Paraula de Déu és excessivament sublim per a nosaltres i no cal que ens hi esforcem perquè, total, no ho aconseguirem. Però resulta que Déu té solucions per a tot el que se li presenta i vet ací que ho resol, només ell podia fer-ho de la següent i genial manera: "Faig humana la meua Paraula i així els homes m'entendran!" Però hi

ha dos altres motius perquè Déu decideixi i vulgui encarnar-se. Déu està tan content de la seva pròpia obra, està tan satisfet de la Creació que no se'n pot estar i vol tastar-la. Això d'una banda. De l'altra, està tan fascinat i tan enamorat d'una de les criatures que ha fet, l'ésser humà, que no es pot estar de fer l'experiència de ser-ho. Déu vol encarnar-se per l'embriaguesa d'amor que sent per aquella criatura que li ha sortit del cor i que ha volgut fer a la seva imatge i semblança. Ha estat un desig seu que s'acomplirà quan ell mateix visqui i experimenti en plenitud tot allò que li ha sorgit del seu cor de Pare. No pot evitar la fal·lera, el desig d'assaborir en pròpia carn la sensació de ser com una criatura, de ser humà, i viu aital experiència en la persona de l'Home Jesús. Ell, que ho tenia tot, que és el Creador, l'Omnipotent, el Totpoderós, l'Infinit, s'ha fet finit, s'ha fet, a si mateix, criatura.

Aquest camí, Déu el prepara durant tot l'Antic Testament (els jutges, els profetes...) i durant l'espai intermedi entre l'Antic Testament i el Nou Testament (Joan el Baptista), i, finalment, de forma inapel·lable, aparegué la Bona Notícia: Ell mateix, Jesucrist. Si llegim el pròleg de l'Evangeli sense que estiguen prou preparats pot resultar que ens caigui a sobre tota una sèrie d'expressions en forma de pluja torrencial; al cap i a la fi, la introducció d'aquest evangeli no és, ni més ni menys, sinó el nexa d'unió entre el cel i la terra; és el matrimoni entre el cel, el tron de Déu, i la terra, l'escambell dels seus peus. I ara ve quan us explico aquest fragment de la manera al·legòrica que abans he anunciat. Se'm va acudir fa uns anys i jo en dic "La paràbola de la granota":

Conten que durant una tarda d'estiu sufocant i calorosa, un batraci, és a dir, una simpàtica granoteta, jeia sota el sol enfront d'un enorme toll d'aigua i cantava amb una veu molt melindrosa, si més no per a una granota.

– Us dono gràcies, Senyor i Déu meu, per aquest cel blau en el qual avui llueix el sol, i que és el mateix amb el que generes la pluja i també els dies de tempesta, afavorint la nostra vida i la de tots els éssers; mantens les plantes que em resguarden i aporten humitat, imprescindible per a la meua vida; m'apropa el deliciós àpat que necessito per a subsistir – ho deia tot re-

creant-se pensant en tots els mosquits i les mosques que s'havia menjat —. I per aquest sol tan meravellós que dona vida a tot allò que puc tenir i a tot allò a què puc accedir.

— Verticalista —li va replicar un gripau amb cara d'insatisfacció i amargura i amb un to de veu totalment desagradable.

— Us dono gràcies, Senyor i Déu meu, per aquesta bassa d'aigua enorme que fa possible la meva vida i la de tots els qui són de la meva pròpia espècie —deia i insistia sense perdre la pau interior ni amoinar-se, tot continuant el seu cant de lloança—. També us dono gràcies per la terra plana i formosa; per totes les plantes i joncs que mantens al meu voltant, pels nenúfars i per les pedres...

— Horitzontalista —tornà a interrompre el gripau de mala manera i impertinentment.

— Et dono gràcies, Senyor i Déu meu, perquè m'has atograt el do de poder-te lloar tant verticalment com horitzontalment —cantà la granoteta per tercera vegada.

20

El gripau finalment callà. Avergonyit, optà pel silenci.

Doncs això mateix és el pròleg de Joan. La fusió entre la verticalitat i l'horitzontalitat. Més que fusió, un matrimoni. Suposa la unió entre l'Antic i el Nou Testament. Déu s'ha fet home. El Creador s'ha volgut fer Criatura. L'infinit s'ha fet finit. Tot allò que els homes no podien entendre ho ha revelat Déu mateix. Allò que els homes mai no haurien pogut veure se'ls ha mostrat visible. Aquesta implicació de Déu en la Creació redimensiona la possibilitat de contemplar-la com a tal. El medi natural, per a nosaltres, els cristians, és molt més que un sistema, un lloc, un medi, un hàbitat, per a nosaltres ens ha de resultar el lloc d'encontre entre Déu i la seva criatura. Llegint el pròleg de Joan al seu Evangeli, assumint-lo, fent-lo nostre, els cristians ubiquem la creació, a més de la possibilitat de viure-la com un altre, en un lloc teològic. El món, el planeta Terra en concret, és el lloc de la nostra història de salvació i el lloc també on Déu es fa present per fer-se trobadís amb la humanitat sencera. Déu s'ha comunicat amb els homes en un espai concret.

Aquest fet simple, llegit amb els ulls d'una opció cristiana, no pot passar desapercbut. La voluntat de Déu passa per la Terra i es troba amb tot allò que Ell mateix ha creat. Aquesta forma de percebre la Naturalesa ha de significar un compromís de vida per als qui som conscients de la creació. Això fa que no ens la puguem apropiari, no puguem fer-la nostra i que ens vegem obligats a compartir-la, estimar-la, respectar-la, afavorir-la, deixar-la, com a mínim, tal com l'hem trobat. La Natura no és nostra, ni és de ningú, no podem ultratjar-la sense escrúpols. I és en la mesura que ens hi integrem i que la vivim com a pròpia però sense voler-la mai posseir, que estem engrandint l'obra creadora de Déu i estem mostrant que som fets, tal com Ell decidí per nosaltres, a imatge i semblança seva.

3. Meditació bíblica sobre la creació Harmonia i riscos humans (Gèn 1 – 6)⁷

Cal dir que és relativament recent tot l'interès social que en els darrers anys s'ha anat desvetllant pel "sentit ecològic" i que encara queda molt camí per fer. Podem dir que l'ecologia, com a actitud de respecte enfront de la natura i com a ciència que busca la manera de protegir-la, constitueix un fet nou en la consciència humana, específicament, en la consciència humana occidental. Gairebé totes les grans cultures han sentit una gran veneració per la naturalesa, moltes vegades entesa com a "cos de Déu", matriu on els homes neixen i viuen resguardats. A Occident aquesta veneració ha decaïgut d'allò més. La nostra societat, des de la Revolució Industrial ençà, ha viscut molt més pendent d'autosatisfer-se mitjançant els sistemes que ella mateixa ha creat que d'establir una relació saludable amb el medi. Crec que per primera vegada, des de fa uns anys, per primer cop hi ha una presa de consciència i un seguit d'iniciatives, primer molt limitades a grups concrets, però que han pres cos en l'entrellat social. Penso que la nostra societat industrial, cada cop més urbana, ha viscut més pendent dels seus modes de producció i del seu benestar que d'establir un lligam afectiu amb la seva font de recursos.

Com a introducció a aquest apartat referent a "l'harmonia i els riscos humans," vull comentar-vos un fet, potser pueril, però per a mi molt significatiu i alhora eloqüent.

7. Tot aquest punt cal dir que és un extracte sintetitzat d'una conferència pronunciada a la Universidad Pontificia de Salamanca per Xavier Picaza en les Jornadas de Justicia y Paz e Integración de la Creación del Departamento de Justicia y Paz de la Confer que es publicà a la revista de vida religiosa *Confer*; editada per la Conferencia Española de Religiosos a Madrid, escrit en el vol. 42: núm. 62, fasc. 2. Abril-juny de 2003 (pàgs. 309-341.) Es tracta d'un article amb el qual m'he identificat i que faig meu com a reflexió. Crec que és vàlid per l'objectiu que m'he proposat des de la perspectiva de poder-nos acostar a una reflexió que ens faci entendre la Creació a partir d'un estudi i acostament teològic als capítols del Gènesi. Per això hi ha punts que són referits textualment de la mateixa manera que els ha tractat l'autor.

Quan uns grups aleshores molt minoritaris i de molt poca incidència popular van començar a parlar de l'efecte hivernacle, de l'escalfament de la biosfera, de la ruptura de la capa d'ozó, de la inversió tèrmica, de les extincions de certes espècies animals, de la reducció de les plaques de gel polars, de l'aixecament del nivell de l'aigua del mar, del creixement de la desertització i, sobretot, de la reducció dels índexs pluviomètrics, tots aquests temes sonaven a “al·lucinacions de quatre ximplets”, a “alarma social absurda”, a “maniàtics que no tenien altra cosa a fer”, “gent capritxosa anti-sistema”... D'això, la meua generació n'ha estat testimoni.

El meu pare tenia un cosí germà que es dedicava a la cria de porcs, com a recurs d'ajuda a la seva tasca de pagès. La terra sola resulta inviable per viure. Era l'oncle Lluís. I com que era ell qui els criava, d'aquests porcs se'n separava un parell o tres per al consum domèstic i els engreixava a la manera tradicional, tal com ho havia vist fer sempre a son pare, l'oncle Àngel. Després de la matança les extremitats se salaven i s'assecaven per obtenir paletes i pernils. Jo no he menjat mai més un pernil tan bo com el de la Torreta. L'oncle Lluís ho sabia. Recordo aquells esmorzars de família, quasi pantagruèlics, on jo m'ho passava meravellosament bé perquè ens estimàvem molt, però també per la part gastronòmica. Normalment, sempre hi solia haver un pernil o una paleta que es feia malbé.

Cap als anys vuitanta, l'oncle es lamentava que més de la meitat de les peces que posava a assecar se li podrien i em donà l'explicació: “Mira, Joaquín, vull deixar de fer pernils perquè se'm fan malbé. La humitat no és la de fa uns anys, el vent és diferent, les condicions no són les mateixes.” Doncs bé, la conversa acabà amb una conclusió per la seva part. La forma de criar els porcs era la mateixa, el rebost per als pernils era el mateix, però més de la meitat es podrien. Ell ho atribuïa al fet que el clima estava canviant. Jo ho vaig sentir d'un pagès dels de casa meua, d'aquells que estimes i te'n fies perquè hi confies plenament: el temps estava variant, i ell ho notava molt en això. I fou ell, un pagès sense més instrucció que la que dóna la família i la que dóna la terra, que ell s'estimava, qui em digué que aquells grups

que apareixien reivindicant una relació més justa amb el medi i que semblaven aleshores uns “il·luminats”, ell, l'oncle, estava convençut que tenien raó.

Jo he de dir que ací també va iniciar-se la meua “conversió”. Així vaig descobrir que no som el centre del món, només una part que en té l'usdefruit, però ja està, ni més ni menys.

3. 1. Harmonia entre l'home i el món (Gèn 1, 1 – 2, 4a)

3. 1. 1. *L'inici. L'home en el món*

Aquesta primera part del Gènesi s'acostuma a anomenar “relat sacerdotal”. Es diria que posa de relleu l'harmonia de l'ésser humà amb una naturalesa que s'entén com a obra especial d'un Déu bo que crea pel plaer de crear, pel goig que les coses existeixin; i s'hi recrea, veu que són bones, belles, agradables i harmonioses. Però establim uns petits matisos:

a) Origen. Els set dies de la creació. El set és el número de la perfecció. Tot està contingut en aquests concèntrics efectes, cada cop més singulars, que suposen el dia a dia des del primer fins al sisè que, segons el Gènesi, trigà el món a fer-se. Aquests efectes concèntrics es van estrenyent fins arribar a l'home. Es va veient com les coses, tal i com sorgeixen, des de la Paraula creadora de Déu, són bones per elles mateixes, són belles i agradables. *En el principi de l'ecologia ha d'existir l'experiència de l'equilibri del cosmos, un lloc on tot el que existeix és bo i té sentit en tot el seu conjunt.*

b) Meta. Cal accentuar la creació final de l'home que ho comparteix tot amb allò que ha estat creat, però que alhora també és diferent de tot perquè només l'home ha estat creat a imatge i semblança de Déu. És així que l'home pot “usar-ho” tot, recrear-se en la creació, dominar-la, però mai no ha de destruir-la. La creació ha culminat en l'ésser humà i és l'expressió màxima d'allò que Déu ha fet. *Déu ha engendrat l'home en l'amor perquè sigui principi d'harmonia en el món.*

c) Descans i festa. Com que és imatge de Déu, l'home també l'imita en el seu descans, és a dir, en el seu desplegament contemplatiu de la vida. *Des d'un bon principi també ací hi cap la santedat, la contemplació, temps de bellesa i lloança, d'harmonia interior. Déu ha creat la humanitat perquè gaudeixi de la Creació.*

3. 1. 2. *Gèn 1, 26 – 30. Homes i animals*

a) *Només l'home és fet a imatge i semblança de Déu.* L'home és més enllà de la creació, està fet a imatge i semblança de qui l'ha creat. Una espècie d'obra més significativa. Tal volta, un signe de la presència de Déu en el món.

b) *L'home és el senyor de tot.* Això implica que està per damunt d'allò que ha estat creat i, per tant, per damunt dels animals, que pot dirigir i domesticar, com a delegat del creador, per fer-los un bé, per tenir-ne cura. Només així podrà culminar l'obra creadora de Déu.

26

c) *Es diu als humans que creixin i es multipliquin.* També ho han de fer els animals, però a ells no els ho ha dit el Creador, perquè només l'home ha estat autoritzat a dominar la terra i sotmetre-la, però en el pla continuista en què la creació ha estat iniciada. Cert que l'home és qui ha d'exercir el domini, però conforme a la voluntat d'Aquell que li ha atorgat i li ha donat un món pacífic en clara harmonia còsmica.

d) *Hi ha una mena d'edat d'or.* Molt semblant a la lectura d'altres mites orientals, on l'home viu en una harmonia constant amb animals i plantes, vivint d'allò que la terra generosament els dona i que sorgeix per generació espontània. Fins i tot sembla, en una lectura simbòlica i al·legòrica, que tan els homes com els animals són vegetarians per tal de no destruir cap espècie i gaudir comunament d'aquell medi gratuït que els sosté.

Llegit d'aquesta manera tan simbòlica, i interpretat al peu de la lletra, *el relat resulta ésser un clam de protesta utòpica enfront*

del nostre món d'avui. L'home no és un "rei lleó" que imposa la pau per la violència, cal ésser un "rei amic" que pot expandir una vida d'amistat sobre la terra.

3. 1. 3. *Ideal ecologista, ideal humà (Gèn 1, 29 - 2, 4a)*

Es ben evident que el text no es pot interpretar de manera "historicista". Els animals carnívors sempre han sigut carnívors: la vida es nodreix de la vida. Però cal anar una mica més enllà. Hi ha un principi teològic més profund, un ideal d'harmonia i de pau còsmica que la Bíblia contempla com a meta de la humanitat reconciliada. És la vida transmesa i compartida com a do, cadascú existeix en els altres, de forma generosa.

Pot semblar que els homes són capaços de pacificar-se perquè transfereixen la seva violència a les plantes, que poden i han de destruir atès que se n'alimenten. Això és fals. Segons la simbologia que utilitza el passatge, homes i animals es nodrien del "producte" de les plantes; però no les "mataven"; menjaven els fruits dels arbres, el tronc de les herbes que tornen a sortir o a créixer. Més o menys, aquesta és la imatge de Gen 2 - 3 quan parla de l'"arbre de la vida": arbres. Plantes, matolls, herbei que ofereix el seu aliment sense necessitat que "els matem". El fons de la història suposa un paradís natural que produeix de manera espontània allò que es necessita i els uns poden viure dels altres sense necessitat de matar-se. Per això hi ha aquest "domini" de l'home sobre els animals, i homes i animals sobre les plantes. És un domini organitzatiu, no de mort. L'home no s'imposa per mitjà de la por i de la mort, al contrari, té la capacitat suficient de manera ordenada en el camí de la vida, un context d'humanitat i sentit, obert a la lloança a Déu. Heus ací, l'home fet a imatge i semblança. Déu ha projectat sobre els homes una harmonia que busquen i desitgen però no tenen ànsia de res més perquè aquest món no és un infern, al contrari, els homes han estat cridats a la vida pel mateix Déu.

Déu no està irat. Els homes tampoc no han de projectar o descarregar la seva violència i generar víctimes perquè no hi ha

desharmonia en el món. Déu no necessita sang en el seu nom, tampoc no la vol. S'ha revelat d'aquesta manera en una utopia generadora de pau que, certament, mai no ha existit però que és latent en el fons veritable de la Creació. Aquest món no és un fals somni, ni una evasió respecte d'allò que tenim, Gèn 1 projecta el que hauria de ser una existència compartida sobre els homes i sobre el món, una existència que és expressió de Déu mateix. Una existència que és expressió de Déu, el qual sustenta les coses i facilita la reconciliació definitiva, que teòricament és allò a què tendeix l'home. Déu no vol sacrificis "apacadors". El que és veritablement un "sacrifici", una "ofrena", és l'harmonia i el do total de la realitat. Potser és en aquest sentit que els creients hem de fer una aposta definitiva i clara pel valor del sacrifici, i no en cap altre.

3. 2. Paradís original, l'Edèn i risc humà (Gèn 2, 4b - 25)

Continuem en "aquest món del principi", interpretat com a edat d'or. Aquesta primera edat, ho hem vist en el primer relat (Gèn 1, 29 - 2, 4a), manté en el seu si un equilibri sagrat. El món ja està bé tal com està, és un ordre d'elements, una harmonia on tot el que existeix, l'home inclòs, té un sentit durable. Aquesta edat d'or es defineix com a paradís ecològic, un lloc on tot és bell però obert al risc de la destrucció. En el si d'aquest paradís de plantes i animals, apareix l'home com a "ésser viu no fixat", és a dir, algú que s'ha de realitzar en la llibertat, decidir el seu sentit i el sentit futur d'allò que existeix.

Permeteu-me una erudició que no és meva, ni de bon tros, però que pot servir per a la interpretació d'aquest fragment. Els estudiosos, els exegetes, parlen de dos tipus de redacció, segurament ho tornarem a recordar més endavant perquè de bell antuvi, hom té dret a interpretar la Creació. Una és la tradició de l'autor que es diu Yahwista, més antiga i simbòlica; l'altre seria el relat sacerdotal, més tardà en la història. Els poetes estarien al principi, els sacerdots al final. Aquesta divisió pot ser possible però no necessària. No hi ha res que ens obligui a pensar que els temes i els models del yahwista siguin més primitius que el sacerdotal. Potser són fruit d'una mateixa escola que vol reflectir dos models

complementaris, inseparables però alhora diferents, de l'existència de l'home. En un hi ha l'harmonia (Gèn 1); en l'altre el paradís conflictiu (Gèn 2 - 3). Sigui com sigui, el redactor final de l'obra els ha col·locat un rere l'altre, possiblement perquè puguem comprendre el caràcter múltiple de la realitat.

Però anem directament al text concret, a Gèn 2, 4b - 6:

1. *A la terra àrida: Déu i l'home* (Gèn 2, 4b - 6). El redactor es complau en el contrast. Abans (1, 1 - 2, 4a) suposava que tot era bo i harmeniós. Ara (2, 4b - 25), en canvi, comença situant l'home en el desert. N'hi ha prou amb allunyar-se de Jerusalem una mica, ja hi trobem el gran desert, l'estepa desolada, com a expressió constant d'amenaça, com a record del fort origen de la vida. D'allí venim, allí podem tornar. Al desert hi falten dues coses: l'aigua de Déu, que ve de dalt en forma de pluja, i el treball de l'home, que és capaç de fer que l'àrid eixit produeixi fruits en treure l'aigua de les entranyes de la terra (2, 4b - 6). Vist des d'ací, l'ésser humà no representa cap amenaça ecològica, ans al contrari: unint-se a Déu aconseguix, a través del seu esforç, que el camp sigui fèrtil.

29

En el principi no trobem ací l'aigua, trobem un tipus de desert, una terra morta i seca on la vida encara no hi ha brotat perquè exigeix una cura especial de la natura (pluja) i alhora de l'home (treball agrari). Sobre aquest fons actua Déu, Yahwhé, Elohim, i la seva primera acció consisteix a oferir la pluja: fertilitza el camp erm amb l'aigua, que és la seva vida.

Veritablement, Déu només ho és aquell que regala la pluja, la seva pluja, i ofereix a la terra el do suprem de la seva fertilitat, i al costat de Déu apareix l'home com a col·laborador: treballa, serveix la terra. Un fill de la terra, fet amb el mateix fang (Adam), en senyal de total identificació, i sense aquest fill de la terra que és qui la cultiva, la terra romandria morta, sense vida, desèrtica... Déu i l'home col·laboren sobre la mateixa terra: Déu genera pluja, l'ésser humà treballa com a pagès estepari que treu l'aigua de l'entranya de la terra, rega els camps i converteix allò que és erm en un jardí.

Enfront del text anterior, que parla de la terra bona, que és formosa per si mateixa i ofereix els seus fruits espontàniament, el nou text exposa que la terra erma només floreix i fructifica on, a més de l'aigua del cel (pluja), hi ha l'esforç i el treball de l'home que extrau i canalitza l'aigua per regar l'erm i el converteix en un paradís. Així podem afirmar, des d'ací, que l'home no és un simple destructor, depredador d'animals, aniquilador de plantes, sinó un camperol ecologista. Enfront de la natura bona de l'ecologia espontània del Gèn 1, aquí es desenvolupa l'ecologia laboral del pagès. L'home viu del camp perquè la vida la dóna el camp.

2. *Creació de l'home: argila i alè de Déu (Gèn 2, 7)*. Déu va fer l'home amb el fang, això comporta feina i un resultat elaborat fruit de la feina. L'home és del color de la terra de la qual ha sortit i a més ha rebut un alè de vida a la cara. Malgrat que és de terra, l'home està immers en l'alè de Déu, en la seva respiració, en la seva vida: fang de l'estepa i "esperit" diví.

30

Sorgit del mateix món, l'home és molt més que el món d'on ha sorgit. En el fons de la vida humana batega una vida divina. És l'alè del principi creador. L'home és fang del món i alè diví. Així, l'home viu a la frontera entre Déu i la terra, en el lloc on la terra pot obrir-se a Déu, que és la Vida, o tancar-se en si mateixa i morir.

3. *Paradís ecològic. Déu plantà un parc a Orient, allà on neix el sol, on s'inicia la vida (Gèn 2, 8 - 14)*. El Déu terrissaire es torna ací un pagès, un jardiner que prepara l'hàbitat de l'home. L'home, segons l'autor del text, és un ésser d'aquest parc o jardí, no és ni salvatge en un bosc ni transhumant en el camp, és un vivent cultural que cultiva la terra i en gaudeix, un ésser d'ecologia.

Per això es diu que Déu plantà un Edèn, que significa delícies i plaers. Davant la duresa de l'estepa emergeix el goig d'un espai on la vida s'expandeix en abundància. Tot allò que l'home pot desitjar li ho ofereix aquest parc que ha de conrear: un parc

ecològic que s'estén fins a l'horitzó. Déu ha creat per a ell aquest jardí deliciós, la terra de les meravelles.

• *L'element més característic del jardí són els arbres, desitjables per a la vista, l'arbre satisfà el desig de felicitat i tendresa, de goig i bellesa, i al mateix temps dóna fruits per menjar.* A Gèn 1 se'ns deia que Déu mirava allò que havia creat i trobava que tot era bo. Ara són els homes els qui miren i descobreixen que els arbres són desitjables i bons, en una mena de goig ecològic que se centra en el món dels vegetals.

• *Al jardí hi ha dos arbres especials. En allò que genera cobdícia hi ha l'arbre "del coneixement del bé i del mal". En la línia d'allò que és mengívol hi trobem "l'arbre de la vida".* Són al centre d'aquest parc humà, de tot allò que dóna vida, i fan que l'ésser humà tingui un nivell de transcendència, d'experiència religiosa (divina), vinculada a la justícia o a la solidaritat moral (el bé - mal), i amb el desplaçament immortal de la vida... Aquesta relació entre justícia, solidaritat i vida, des del fons comú del do de Déu, és la clau de la vida humana, fins al dia d'avui.

31

• *Del jardí neixen els quatre grans rius.* Sobre l'erm primordial Déu ha suscitat les aigües de la vida. Allí on hi ha aigua, a les fonts de la vida, és on habita l'ésser humà, en un camp de riquesa. L'Edèn es desplega com un espai d'abundància suprema: el lloc on hom troba tot allò que pot desitjar i ho troba a mans plenes. Aquest Edèn és un jardí ecològic. És un jardí destinat a éssers que han nascut per a satisfer els seus desigs sense cap mena de mercantilisme, res no es compra ni es ven, no hi ha pugna econòmica, no hi ha lloc per a l'enfrontament, ni tampoc per a la mort, ni dels animals ni dels mateixos homes.

4. *Tasca de l'ésser humà: Déu col·loca l'home en el jardí perquè el conreï i el custodii* (Gèn 2, 15). És un temps de goig i harmo-

nia, de bellesa i equilibri, de vida pacífica en el món, però no de mera contemplació espiritual ni d'evasió ridícula. Els habitants del paradís tenen la responsabilitat del treball i de realitzar-se amb llibertat. Món i home depenen de Déu però es relacionen i penetren l'un en l'altre.

L'home depèn del jardí, com si el jardí l'hagués de cuidar i oferir-li un espai d'existència. L'home no està perdut, ni deixat anar sobre la terra estepària; no és un ésser errant, ha estat encomanat al Paradís que Déu ha creat per a ell. En el fons, el text assevera que l'home està afincat en una vida bona, en un món positiu. Però no és l'amo d'aquest parc humà, no podem fer amb el Paradís el que ens doni la gana: cal comptar amb el bé i el mal per no entrar en una dinàmica de mort.

- Per això el Paradís depèn de l'ésser humà, a més, és Déu qui li n'ha encomanat el conreu i la custòdia. L'home ha de vetllar per aquesta font de riquesa, però ¿per què l'ha de guardar? ¿De qui l'ha de guardar? ¿On són els enemics? El text ni ho diu ni pot dir-ho, però és evident que hi ha enemics (com la serp, Gèn 3, 1 - 24). Déu ha fet l'home pagès i custodi al servei del jardí amb la responsabilitat de protegir-lo i conrear-lo.

5. *Llei de l'home*. “*Pots menjar...*” (Gén 2, 16 - 17). El manament de Déu és goig i frontera per a l'ésser humà. L'home és el senyor del jardí però no n'és pas l'amo absolut. No hi ha un poder arbitrari que plana sense cap mena de regla o control sobre les coses (*la idea del “Kibutz” israelià, de la seva aprehensió i comprensió, sorgeix de ací; diríem que més que una idea econòmica, el “kibutz” és el resultat d'un plantejament teològic. Els membres d'un mode de producció d'aquesta concepció són els seus senyors i mai els seus amos*). Aquest poder no arbitrari li arriba com una paraula d'una manera positiva (“pots menjar de tot”) i aquesta paraula també li arriba d'una forma negativa (“però de l'arbre del coneixement del bé i del mal no en mengis”). És una paraula interior, que ve de Déu, sorgeix de l'entranya humana en un procés de maduració i defineix Adam com a ésser obert a allò

transcendent, que dialoga amb Déu des del centre de la vida, i que pot, de tota manera, destruir-se.

- La primera paraula és positiva: “Pots menjar fruita de tots els arbres del jardí.” En principi no existeix el “tu has de...”; o bé “tu deus...”, en el sentit kantian. Hi ha un “tu pots...” que es pot interpretar com un “sigues tu mateix...”, “atreveix-te a viure la teva vida...”, és una forma de parlar que sembla ecològica, alimentària. L’home es defineix com un ésser que té autoritat, que pot subsistir, en principi, per si mateix, en un gest d’autonomia i d’inserció còsmica. L’home és un ésser que ha d’atrevir-se a actuar, a conèixer, però ho ha de fer responsablement, de manera positiva, com a expressió mereixedora de la potestat creadora que el mateix Déu li ha encomanat.

- La segona paraula és negativa. “No pots menjar cap fruit de l’arbre del coneixement del bé i del mal”. Aquesta prohibició marca un límit al desig. Recorda a l’home que és finit (l’home no és Déu, no ho pot fer tot, Déu és Déu i ningú més ho és). Aquest límit mostra a l’ésser humà el risc de la seva destrucció ecològica. Si l’home pretén menjar-s’ho tot vol fer-se l’amo sense cap limitació, ho destrueix tot i es destrueix a si mateix. En el principi de la vida Déu ha instaurat el que podríem anomenar el “límit ecològic”; si l’ésser humà el traspassa, es fa un depredador del conjunt de la vida, acaba destruint-se ell i destruint la vida sobre el planeta (*Els altres depredadors, sobretot alguns animals, tenen un poder limitat i, a més a més, la seva acció pot entendre’s com un servei al conjunt de la natura, ja que la netegen i en mantenen el just equilibri. L’home, en canvi, pot convertir-se en depredador que destrueix la vida, atesa la seva potència i maldat especials, que trenca tots els possibles límits i controls anteriors de la realitat*).

6. *L’home i els animals. La dualitat humana* (Gèn 2, 18 - 28). El tema ja apareixia a 1, 26 - 30. Continua en la mateixa perspectiva. Els animals suposen una “companyia limitada” per a l’home,

però no formen part del seu aliment. Adam els organitza i els posa noms i així els introdueix, d'una manera o altra, en l'espai de la seva existència encara que no els pot dominar. Els animals no poden satisfer l'home ni omplir el buit de la seva solitud. Una solitud que reconeix el mateix Déu: “no és bo que l'home estigui sol,” i decideix crear algú que sigui com ell: comença a donar vida a nous animals, que són més que les plantes però no responen a l'expectativa inicial, no resolen en l'home el problema de la solitud, en el fons, un problema de la identitat humana.

Adam ho accepta i posa nom als animals. Déu els crea, Adam en gaudeix en una mostra de senyorialisme originari: el fet de posar-los noms és molt més que dir quelcom extern d'ells, Adam els posa nom i els animals responen a aquest nom en un procés de simbiosi còsmica que culmina en l'home.

Els animals no són un mer objecte exterior que l'ésser humà cultiva per al seu profit o com a pur aliment material. Els animals han esdevingut companys. Ara bé, la culminació de la relació no arriba fins a Gèn 2, 21 - 25, en què es reafirma que l'única societat veritablement humana s'esdevé amb un altre ésser humà. Per això l'autèntica ecologia bíblica es defineix com a experiència de trobada entre persones.

34

Així culmina la “creació original”, això que s'anomena l'edat d'or o paradís. Han anat sorgint el cosmos ordenat i la seva “litúrgia” (Gèn 1) i l'home, que en el Gènesi és home i dona alhora, com a mostra d'amor i creativitat, i en aquest món en què han de treballar amb esforç i obediència culmina i es condensa tota l'ecologia. Per aquest motiu estaven ambdós nus, oberts l'un a la mirada de l'altre, en debilitat d'amor, això vol dir la nuesa. Aquesta era la seva manera de ser fràgils, i alhora, forts sobre el món.

Des d'ací podem parlar de l'ecologia de l'amor. Tot allò que ha dit el Gènesi és només una introducció al descobriment de la fidelitat dels dos enamorats que romanen en el principi de la història humana: “carn de la meva carn”. Adam es descobreix a si mateix en Eva: ella és el seu món, és el seu cos, és ell mateix. apliquem-ho també a Eva. Encara que el text no ho manifesti explícitament, en aquesta dualitat nua, oberta a la companyia

de l'amor o a la manipulació destructora, es troba el principi de tota ecologia.

3. 3. La persona, criatura de Déu

Després de veure la creació de mans de Déu, ara ens toca contemplar el compromís de Déu amb la creació. Déu no s'ha desentès ni s'ha després de tot allò que ha creat. Déu s'ha compromès en el seu amor, ja que l'amor és compromís. Aquell qui té una sensibilitat pel tema que ens ocupa i s'estima el marc en el qual viu, s'hi compromet. La sensibilitat ecològica no és ni més ni menys que el compromís amb el medi ambient, amb el medi en el qual hom viu. L'ecologia, segons el *Diccionari de la llengua catalana*, editat per Diccionaris de l'Enciclopèdia Catalana, és la part de la biologia que estudia les relacions dels éssers vius entre ells i el medi. L'ecologia aplicada, tal com nosaltres l'entendem des d'ací, és el compromís de l'ésser viu, en aquest cas l'ésser humà, amb el medi. No hi ha compromís si veritablement no hi ha, diguem-ne, "passió", enamorament, inclinació, preocupació, per aquest medi i una presa de consciència important al respecte.

35

Si em permeteu, no des de l'àmbit acadèmic, sinó des d'un àmbit més col·loquial, es pot entendre el medi de vida amb un paral·lelisme molt senzill: les famoses hipoteques per l'habitatge, el seu desmesurat i vergonyós preu i el mercantilisme especulatiu que hi ha al respecte. Hi ha una frase castellana, molt aplicable a una realitat palesa, per exemple: "*el casado, casa quiere*." A tothom li agrada tenir un espai habitable, un espai al seu gust on ell és amo i senyor. Una parella que ocupa un nou habitatge gasta totes les seves energies i empenyora la seva vida perquè aquest espai sigui el seu medi privat de vida, recreació, refugi, lloc d'acollida. "*No se repara en gastos*", diuen. I així es fan autèntics esforços per convertir aquest habitatge en el lloc més agradable possible, i s'inverteixen diners en mobles i comoditats, i fins i tot en foteses que no serveixen per a res, només amb una intenció clara i evident: convertir el lloc en el medi de vida que agrada i complau. Ara ho diríem d'una altra manera: "fer del meu niu un lloc sostenible".

Deixeu-me que sigui ací on ubiqui la criatura. La criatura és qui ha de fer habitable la creació, de fet és l'únic ésser que en fa un ús teòricament conscient. Tots els altres éssers en fan un ús instintiu, i, curiosament, només aquell que pot fer ús conscient de la creació, a voltes resulta el més inconscient dels éssers. Us parlava del diàleg amb el medi. Fixeu-vos que gran part d'allò que es treu de la Creació no hi reverteix, sinó que es transforma en beneficis personals que només afavoreixen percentatges molt minsos de les criatures.

3. 3. 1. *Pecat original, pecat ecològic (Gèn 3, 1 - 6, 12)*

Aquest passatge expressa el sentit de la humanitat ideal. El paradís no és quelcom que hagi existit en un moment donat. En el pla historicista, de fet, no va existir mai el jardí de l'Edèn, ni els homes han sigut mai vegetarians com molts animals, però anem una mica més a fons. El relat explica allò que nosaltres hauríem estat idealment, en un nivell de desig humà, i anuncia allò que hem de buscar, superant l'estat de lluita en el qual vivim immersos.

36

Bé. Enfront d'aquest ideal el text continua elevant l'antítesi actual del pecat entès com a crim ecològic, dins d'un gran drama destructor on hi podríem distingir tres moments: *origen del pecat* (Gèn 3), *desenvolupament de la destrucció* (Gèn 4 - 5) i *triomf de la mort, que simbolitza el diluvi universal* (Gèn 6 - 7). És d'aquesta manera que la història de l'home i la seva recerca ecològica queden integrades en el si de la història real del risc i de la salvació humanes. Les religions orientals tendeixen a entendre la salvació com a "èxode" o fugida d'aquest món, la Bíblia, en canvi, l'interpreta com a transformació d'aquest mateix món.

Gen 3. Origen del pecat, expulsió del paradís

Adam havia posat nom als animals. Havia acollit amb goig la dona. Estaven nus en el paradís, integrats en la innocència còsmica dels desigs que es compleixen sense cap violència, però en la llengua que està escrita la Bíblia, l'hebreu, nu vol dir també "astut". Per això el text continua dient, de forma molt natural,

que la serp era la més astuta de tots els animals fets per Déu, i és cert, la serp no té ni plomes ni pèl, només té pell. És el símbol de totes les potències subterrànies, de les forces fosques de la vida; són aquelles forces que pertanyen a la part de la llibertat humana amb tendència a l'engany, a la manipulació, a l'ambigüitat, vers un domini impositiu i el desig d'assegurar la vida per poders objectius, sense amor ni tendresa, amb violència de qualsevol gènere.

Això en el text hi és, potser no de manera explícita, però hi és. Gèn 3 no ens presenta la serp com una potència còsmica, com una força externa que s'imposa sobre víctimes inermes, és una serp "humanitzada" (*permeteu-me un ex-cursus: el potencial atòmic ha estat sempre en la natura, només ha sigut l'home que l'ha fet detonar, per exemple. Un ganivet pot servir per salvar una vida o per llevar-la, el mateix ganivet que d'una manera o altra, en forma de fusta o de metalls, ha existit sempre*). D'aquesta manera subtil, el cronista bíblic expressa el desig de domini absolut dels homes que volen fer-se amos de tot allò que existeix en el món. És la serp qui introdueix l'ambigüitat i l'enveja en les relacions humanes. El problema, a l'home i a la dona els ve de fora d'ells i s'acaba trencant "l'ordre establert per Déu" (expressat en l'equilibri ecològic) i es busca un "ordre de poder" regit pels mateixos éssers humans que s'absolutitzen (corren el risc de destruir el món).

37

En l'origen, el principi no era l'enveja, sinó la gratuïtat i el do de la vida, un do en què tot queda integrat com a acció de gràcies. Però al revers d'aquesta gratuïtat i d'aquest do, com a paràsit pervers, en el si mateix de l'ésser humà, pot créixer la sospita enfront del mateix Déu i dels altres, el desig d'enveja, l'intent de dominar per la força totes les coses. Això és la serp. És en aquest principi on és més forta la gràcia i pot ser més fort el pecat, en el lloc on el Gènesi 3, 1 - 6 ha situat la dona.

- *La dona representa allò més gran:* és la humanitat en la seva forma de relació afectiva per a l'home, és la humanitat portadora de Vida, i se situa precisament allà on parla la serp, que reflecteix la riquesa i el risc de l'existència humana. Només una dona es pot presentar com un do d'amor, mare dels fills,

en gest generós de creativitat personal, pot convertir-se també en risc, si és que ella escolta i segueix la serp. Un parc o un paradís sense dona és un lloc de solitud per a l'home. Un paradís sense serp seria uns llimbs per als idiotes, un lloc sense emoció, sense risc ni gràcia.

• *En el si de l'home i la dona hi ha la possibilitat de la serp, és a dir, de la llibertat que es torna egoista, de la vida que es nega a si mateixa.* En principi, la possibilitat de la serp és bona, és l'expressió de la llibertat, del risc en la vida, però això es pot tornar enveja i destrucció. La serp és la humanitat que deshumanitza el coneixement i el converteix en desig de cru, dur i pur domini per l'enveja. La humanitat, simbolitzada al principi per la dona, ha volgut substituir Déu a través del coneixement ple que la fa senyora del bé i del mal.

El pecat ecològic se situa en aquesta línia. Dona i home volen fer-se amos del fruit de l'arbre del coneixement del bé i del mal i erigir-se com a senyors absoluts de la vida, divinitzar-se a si mateixos, sense tenir en compte els riscos que això comporta de violència mútua i de destrucció del mateix entorn vital. Heus ací que la serp els diu “*quan en mengeu sereu com Déu, posseireu el bé i el mal*” (Gèn 3, 5), però no en una línia de creació gratuïta, és una línia d'imposició i de lluita d'uns i altres. Aquí situem el pecat de la humanitat que vol apoderar-se de la immortalitat a través de la seva pròpia experiència de domini tècnic i social, imposar sobre totes les coses un tipus d'imperi dictatorial, per egoisme propi o d'alguns privilegiats, mentre els pobres moren i el conjunt còsmic agonitza.

Aquí rau el pecat: voler-ho “conèixer” tot i explorar-ho tot però no en un goig i joia compartits i en bé de la natura, sinó per imposar el propi desig i convertir el món en una realitat externa de la qual podem gaudir i abusar fins a destruir-la. L'home i la dona mengen junts de l'arbre: neguen el món de Déu, el món de l'harmonia còsmica i humana, i només són capaços de construir el seu món a partir d'una lluita envejosa i del domini d'uns sobre els altres, fins que perden l'equilibri de la realitat.

En si, el coneixement no és dolent, al contrari. El dolent és un coneixement del bé i del mal en pura clau de domini per satisfer un desig egoista. L'amo del bé i el mal només ho és Déu. Quan l'home suplanta Déu, i imposa el seu poder dominador sobre les coses, trenca la comunió de les coses i converteix la seva vida i la del món en un camí de mort. I, potser no és que la mort sigui conseqüència del pecat, més aviat el pecat de l'home es mostra com a desplaçament de la mort i s'expressa en la desintegració humana i en la degradació, i si parlem d'ecologia, doncs en la destrucció de la natura. Vegem-ne alguns trets:

1. El pecat és mentida, ofuscament de la veritat i ocultament. Per aquest motiu l'home i la dona s'amaguen l'un de l'altre (Gèn 3, 7). Cerquen l'absolut, volen allò que és diví i només troben la seva pròpia fragilitat i cadascun d'ells tendeix a dominar el cos de l'altre, sobre el mateix cos còsmic, per colonitzar-lo, per fer-lo el seu esclau. Primer s'han desitjat en claredat, ara es continuen desitjant però sense transparència i s'han d'ocultar l'un de l'altre. Certa ecologia de tipus naturalista proposa el valor educatiu del nu integral, com si es pogués tornar al Paradís de la innocència. Això, de moment, és impossible. Lògicament, en veure's descoberts i nus es veuen indefensos, fràgils, manipulables, home i dona s'amaguen l'un de l'altre; comença la història de l'ocultament, de la por mútua i de la mentida. Ambdós s'amaguen de Déu (Gèn 3, 8 - 10). *Aquesta és la perversió suprema d'allò religiós: el Déu de la tradició israelita que apareix com a font de goig i de confiança ara es presenta com a principi de por i d'ocultament per a l'home. S'inicia la perversió de la història. El pecat com a procés d'autodivinització s'expressa en forma de "mentida mútua" (de l'home i la dona entre si) i de mentida transcendent (de l'ésser humà vers Déu). Queda clar que en aquest context de lluita i de desig l'ésser humà tendeix a dominar de manera despòtica la natura.*

2. Maledicció de serp. Maledicció de dona (Gèn 3, 11 - 16). L'espiral d'acusacions no es tanca en l'ésser humà. L'home

culpa la dona, la dona culpa la serp que l'ha enganyat. L'home s'ha volgut salvar a si mateix i ha estat "capaç" de sacrificar la dona. La dona no "sacrifica" l'home però descarrega tota la violència fora de l'àmbit humà. Déu ha fet el Paradís perquè els homes visquin entre si i amb la natura. La serp és l'expressió d'un món d'engany interhumà i de violència còsmica i així ho sanciona i ho declara Déu en la seva sentència (Gèn 3, 14 - 19).

3. *Maledicció de la dona: "donaràs a llum enmig de dolors"* (Gèn 3, 16a). L'existència es converteix en sofriment necessari: la dona vol ser mare (desig de menjar de manera humana de l'arbre del coneixement de la vida) i només pot aconseguir-ho des del dolor. Després se li diu: "desitjaràs el teu marit" (Gèn 3, 16b). Ella ha volgut la vida total, el fruit de Déu, com si fos una deessa possessiva, no la deessa bona de la gràcia (Gèn 3, 1 - 6). Ara ha descobert que no pot menjar el fruit per si mateixa, des de la seva pròpia i forta necessitat de descendència (de ser mare), ella es posa en mans de l'home que l'utilitza i la domina i ja no la rep com a igual (en la línia de Gèn 2, 23 - 24), sinó com a subordinada. Per això Déu continua: "desitjaràs el teu home i ell et voldrà dominar." Així s'imposa sobre el món el pensament instrumental o dominador de l'home que s'aprofita del seu poder (força muscular) i de la debilitat maternal de la dona (el seu afecte condensat en l'engendrament dels fills) per tal de, dominar-la.

4. *Maledicció d'home, maledicció d'ésser humà i de la terra* (Gèn 3, 17 - 19). L'home domina la dona, de manera que a través del seu pecat ell comença a viure sobre una terra que es torna maleïda per a ambdós (Gèn 3, 17 - 18). El pecat es revela com un desplegament o una contaminació de la violència. S'ha destruït la relació d'harmonia. L'ésser humà ha començat a destruir el món per al seu profit i el món es venja de la mateixa forma. L'Edèn, tan generós i espontani en el principi, ara serà el camp de fatigues i de treballs.

El Paradís és un símbol, una expressió d'allò que cerquem i podem ser. Però la realitat és una altra. Vivim fora del paradís en un món que és el que és, de pecat. Pot semblar que Déu ha expulsat l'home (Gèn 3, 21 - 24), però més aviat diria que Déu no ha condemnat ningú, ha posat l'home enfront de la seva realitat i veritat històrica i li fa veure què és en el camí de la terra. Han estat els homes els qui han destruït el Paradís, i ara viuen en un món de lluita constant. *Hem construït un món de violència i ens hi hem instal·lat. Hi ha l'esperança de superar-ho, i tornar a la paraula adreçada a la dona, i que aquesta venci el serpent* (Gèn 3, 15). *No podem tornar al Paradís del passat, ja que un àngel en custodia la porta* (Gèn 3, 23 - 24), *però cal cercar el nou Paradís que sorgirà de l'acció humana, conforme a la gràcia de Déu, invertint el camí del pecat.*

3. 3. 2. *Gèn 4 - 6. Desplegament de la violència. Risc ecològic, diluvi*

Hem presentat els trets fonamentals de la “caiguda” o “pecat” en la dimensió ecològica (antiecològica, en aquest cas). Ara n'evocuem el desplegament des del principi de la història, partint de Gèn 4 - 5, on es mostren els trets fonamentals de l'edat de perversió en què vivim. Des de la perspectiva ecològica, són:

- *Els dos germans: mort humana, assassinat* (Gèn 4, 1 - 16). La més gran destrucció ecològica ha estat i continua essent, l'assassinat: pel mateix desig de fer-se amo de la terra (per apoderar-se dels fruits), un home destrueix son germà; no suporta que sigui diferent, vol apoderar-se per la violència d'allò que és de l'altre i acaba matant-lo; aquesta és la primera història de la humanitat, el relat que explica les arrels de la nostra cultura de mort des de l'origen. El text vincula la destrucció del món i l'assassinat. Vivim en una terra maleïda, regada per la sang dels assassinats, que “clama a Déu des de la terra” (Gèn 4, 10). Per això el mateix Déu proclama: “Des d'ara, doncs, seràs maleït de la terra, que ha obert la boca per recollir de les teves mans la sang del teu germà” (Gèn 4,

11). La terra havia començat a ser maleïda pel pecat d'Adam i Eva, que havien volgut fer-se déus impositors i depredadors, fins a dominar la terra dictatorialment (Gèn 3, 17). Però ara es torna maleïda en grau superlatiu: ha estat regada amb la sang dels assassinats. Allí on l'home ha destruït el seu germà, el mateix fang del qual va néixer aquest germà es torna maleït. No existeix cap ecologia possible.

• *Els fills de Caïm. La “cultura” de la violència* (Gèn 4, 17 - 24). Pecador és Caïm i pecadors són els seus fills que han iniciat una espiral de violència destructora que rau a la base de la història dels humans. Sobre els fonaments de l'assassinat s'ha edificat la primera ciutat que porta el nom d'Henoc, heroi de llegenda mortal. Violència organitzada al servei del poder, això resulta la primera ciutat (Gèn 4, 17; cfr.: Gèn 5, 21 - 24), davant del parc de l'Edèn, que era expressió de la vida compartida. Sobre aquest fons (partint de Caïm, pàgès)

42

emergeixen els tres grans grups culturals: els pastors nòmades, els músics i els forjadors d'armes (de ferro i bronze); ells expressen un món que no coneix cap altra llei que la violència (Gèn 4, 18 - 22). En aquest context ubica la Bíblia el “Cant de Lamek” (Gèn 4, 23 - 24), on s'expressa la justificació de la violència de l'home sobre la dona, del fort sobre el dèbil. En aquest fons és impossible l'ecologia; el món s'ha convertit en signe de mort.

Ací culmina el desplegament de la mort, arriba el darrer acte del pecat original, esdevingut pecat final, última etapa d'una edat perversa en la qual sembla que tot es destrueix (diluvi universal). Déu havia dit: “Però no mengis el fruit de l'arbre del coneixement del bé i del mal, perquè el dia que en mengis, tingues per cert que moriràs” (Gèn 2, 17). S'ha menjat el fruit, i s'ha iniciat una vida precària que porta a la mort (Gèn 5 - 8).

El text explica aquesta violència des del mite i arriba al substrat més profund del pecat per redescobrir la misericòrdia creadora de Déu i el nou naixement dels homes. Per aquest motiu parla d'uns

“fills de Déu” que en el mite original eren déus o esperits celestes, que volen posseir les dones i engendrar amb elles en gest violent (Gèn 6, 1 - 3), d'aquesta manera apareixen com a responsables de la destrucció del món. El text recorda aquests “fills de Déu”, violadors violents, i diu: “En aquell temps, i més tard encara, hi havia gegants a la terra, perquè de la unió d'alguns dels fills de Déu amb les filles dels homes en van néixer herois, homes de renom des dels temps antics” (Gèn 6, 4). Aquest fet ratifica la perversió de la humanitat. Després, la Bíblia torna al llenguatge menys mític i torna a presentar el pecat des d'una perspectiva humana. Els homes són els responsables de la perversitat, els destructors i causants del diluvi (Gèn 6, 5). Així arribem al lloc on es defineix allò que podríem anomenar l'antiecologia.

Aquest pecat humà en clau de violència s'expressa com a força destructora per al mateix cosmos. És com una mena de contagi que s'expandeix i que posa en perill la pròpia realitat del món. S'ha invertit la Creació (Gèn 1 - 2) i l'home es veu com a ésser antidiví: tendència a destruir allò que Déu ha creat. És el recurs que emprà l'autor per mostrar l'avenç de l'egoisme i la lluita continuada, que poden desfer la vida sobre el món. Vegem-ho:

• *Pecat: “Quan el Senyor va veure com creixia la malícia dels homes i que d'un cap a l'altre del dia només pensaven a fer mal, s'entristí i es penedí d'haver-los creat”* (Gèn 6, 5 - 6). Davant la bondat de Déu ha sorgit la rèplica en la maldat humana. L'home pretén dominar-ho tot mitjançant la imposició de la violència social: agressió, injustícia, assassinat (Gèn 6, 11 - 12). Aquest és el mal: la prepotència dels forts i la sang vessada sobre la terra, Caïm i Lamek (Gèn 4, 1 - 25). S'ha obert un camí del mal i no hi ha lloc on es pugui mantenir la pau i l'harmonia.

• *Diluvi: “La terra s'havia corromput davant de Déu i era plena de violències”* (Gèn 6, 11 - 12). Déu enviarà el diluvi per destruir tots els éssers vius. El text utilitza dos llenguatges. Des de l'antropologia diríem que la destrucció del món depèn de

l'acció humana, des de la perspectiva teològica Déu apareix com aquell qui envia el càstig sobre l'acció humana i, per tant, sobre els homes.

Ambdues perspectives s'impliquen. D'una banda, la destrucció ecològica del món és conseqüència del pecat, així doncs, el diluvi és expressió de la maldat dels homes que destrueixen la seva vida. En el fons, la Bíblia descobreix la mà del Déu que pot abandonar-nos en la nostra maldat si nosaltres no responem amb amor i fidelitat a la seva generositat. El Déu de l'amor, com a amor que és, és gelós d'allò que estima. El diluvi o la destrucció ecològica no és cap acte positiu de Déu, és expressió d'una possibilitat: Déu pot abandonar-nos a la mort.

- *El diluvi com a destrucció humana.* D'una banda, tot succeeix com si Déu no hagués d'actuar, de tal manera que és l'acció perversa dels homes la que es propaga com una pesta i destrueix tot allò que toca, en una riada de violència, com una llei del talió: l'home destrueix la natura, la natura mata l'home. Així apareixen en forma de binomi home i natura, la natura és vida per a l'home i l'home és custodi de la natura. Si l'home es perverteix posa en perill la vida del món, ja que es perverteix la natura. Així arribem al principi de tota ecologia: *cal tenir cura del món perquè així el món ens ofereix el camp de la nostra existència.*

- *El diluvi com a possible abandonament de Déu.* Però allò que sembla conseqüència de l'acció humana es presenta com a signe de l'acció de Déu: “Déu contemplà la terra i la veié corrompuda: el comportament de tothom s’havia pervertit” (Gèn 6, 12), com si el mal de l'home s'estengués a tots els vivents, com una pesta universal. S'intueix com si Déu es penedís d’haver creat el món. El pecat de l'home sembla el fracàs de Déu. És com si l'home fos una “taca” que cal rentar (Gèn 6, 7), però és una taca estesa a tota la terra, natura inclosa, i cal netejar-ho tot.

Tal volta, així caldria que acabés l'aventura de la vida. S'ha trencat l'ordre immutable que semblava etern. L'home ha introduït el principi del pecat i allò que era creació s'ha convertit en una anticreació. El sorgiment de la vida ara resulta una causa de mort. El món era la llar de l'home i calia vetllar-la amb molta cura. En pervertir-se a si mateix l'home ha arruïnat la seva llar.

L'experiència ecològica ens serveix per entendre el relat. Avui sabem que el món no és infinit, que els seus recursos són limitats i que si ho destruïm tot ens destruïm a nosaltres mateixos. Ens pensàvem que el món era infinit, inesgotable, que la seva riquesa no podia minvar pas. Doncs, ben al contrari, la seva immensitat és fràgil, la nostra perversió el pot destruir. Podem arruïnar la nostra llar, el lloc on habitem. Aquesta és la manera de llegir el text en aquesta reflexió que plantegem.

El diluvi constitueix una paràbola de la nostra vida. L'egoisme i la violència (el desig de fer-nos divins tenint-ho tot en gest de constant competència i malbaratament de béns), pot portar-nos a la destrucció universal. Ara per ara, nosaltres som conscients de la nostra responsabilitat davant del diluvi que pot venir i això es pot reproduir si no tornem als ideals del Gènesi en els dos primers capítols. El pecat no és només una actitud interior, és també un fet social i còsmic: la violència que porta a l'assassinat i l'egoisme que s'expressa en la destrucció de la natura.

El pecat comporta la mort: la destrucció de l'ésser humà, la perversió de la naturalesa; per això es torna contra la humanitat que l'ha comès, vista així, l'ecologia no és només un tema social o econòmic, és un tema religiós, de creació o destrucció del món. Nosaltres ja no podem fer una arca com la de Noè, nosaltres o salvem el món, la nostra llar, o ens acabarem destruint a nosaltres mateixos. Nosaltres sabem que hi ha una solució. Però no ens pot portar al desinterès egoista, ans al contrari: cal treballar per la creació, mostrar que estem fets a imatge i semblança de Déu i continuar la seva obra creadora. L'home mostra la imatge i semblança de Déu quan és capaç de crear i és capaç d'acompanyar Déu en la seva obra creadora.

4. Francesc d'Assís⁹

La fusió de la creació de Déu amb l'Evangelí de Crist

Si algú ha estat capaç de veure la Natura, el medi natural, la Creació, en un principi, com a “proïsme”, ha estat Francesc d'Assís.¹⁰ I dic en un principi perquè Francesc d'Assís acabà la seva vida reconeixent la Natura com a “Germana”. Francesc d'Assís extreu com a experiència de la seva vida en el món, unes conclusions que no són conclusives sinó inclusives. Francesc ha estat capaç de viure la Natura com a proïsme; sentir-se germà de tot allò que s'ha creat perquè ha fet l'experiència de viure el Déu de Jesucrist com a Creador i Pare i finalment, i això és el més admirable, en veure la natura com a proïsme, en la mirada de l'altre ha estat capaç de trobar Jesucrist. En veure la Natura com “l'altre” des del prisma que va utilitzar Francesc es contempla el Crist com a primícia de tota la Creació.¹¹ Però abans de descobrir el Crist que manifesta el Càntic paulí als cristians de Colosses, Francesc fa tot un trajecte de vida que resulta admirable. Cal atansar-se una mica al seu procés vital perquè no és fruit d'un moment, ni tampoc no és accidental, ni eventual, ni tòpic. Va ser a causa de la seva vida,

9. Aquest apartat vull iniciar-lo amb una mena d'acotament per centrar allò que s'intenta transmetre: evitar a tota costa l'aspecte bucòlic mancat de fonament que sempre ha rondat la figura de Francesc d'Assís. Ho faré amb una referència a fr. Agostino Gemelli, frare franciscà com jo i que fou el fundador de la Universitat Catòlica de Milà: “L'originalitat de Sant Francesc fou que la fe no aixecà una barrera entre ell i la terra, ans al contrari, transformà la terra i totes les criatures, i ens ensenyà la manera d'estimar-les i convertir-les en font de goig. Estima la vida, però d'una manera sobrenatural: es crucifica amb Crist, però sense menysprear la vida. El qui d'aquest dos termes, perd de vista el primer, es forja un Sant Francesc poeta sentimental a l'ús dels turistes del segle XX; el qui oblidà el segon, s'imagina un Sant Francesc místic i trist a l'ús d'alguns pintors del segle XVII o de certs manuals de pietat del segle XIX.”

10. “Elaborar la síntesis entre una fervent mística-còsmica, d'una banda, i la tendra unió còsmica-vital amb els éssers i la vida de la naturalesa, de l'altra, pertany a un dels forjadors més grans de l'esperit tot al llarg de la història de l'home europeu. I aquest forjador fou Sant Francesc d'Assís, que no ha tingut precursors en la història del cristianisme occidental.”

11. Col 1, 12 - 20.

el dia a dia i tal com el va viure i el va encaixar, que pogué arribar a situar-se en una òrbita de sensibilitat única.

Per conèixer la passió de Francesc cal repassar i inserir-se en moments molts concrets de la seva vida, tots ells indispensables per poder aprehendre allò que es cogué en aquell cor inquiet.

4. 1. Un jove d'Assís com tants altres joves, però...

Francesc, fill de Pietro Bernardone i madona Pica és el primogènit d'una família de comerciants d'Assís. Nascut el 1182, la seva vida serà totalment marcada pel geni del seu pare i la tendresa de la seva mare, i hereta ambdues coses. Pietro Bernardone era un dels personatges més rics i adinerats de la seva ciutat. Possiblement, tenia un poder adquisitiu i econòmic molt més alt que els seus coetanis que formaven part de la noblesa, ens trobem davant d'una de les famílies que havia aconseguit una de les fortunes més impressionants de la contrada gràcies al comerç i al mercantilisme. Com és lògic, el fill s'havia d'ocupar de continuar la feina del pare: procurar seguir expansionant el capital familiar.

48

La seva posició econòmica féu que aquest jove fos considerat com a “rei de la joventut” d'Assís, així era anomenat pels seus paisans. La seva vida era la pròpia d'un jove ric, que no sap ni què té a la butxaca ni com li ha arribat. Era amant de les festes, de les corregudes nocturnes, de cantar en les finestres de les donzelles, dels sopars pantagruèlics i del vi de l'Umbria. Despreocupat de tot, llançat i decidit, tampoc no ens trobem davant d'un degenerat, però certament que sí que ens trobem amb algú que només pensa a divertir-se i passar-s'ho bé.

Veritablement la fortuna era molt envejable, però la família Bernardone era “vilatana”, no tenia estirp nobiliària i això li era un impediment per relacionar-se fluidament amb la flor i nata de la societat de l'alta alcúrnia. Molt possiblement, Pietro havia tastat el refús de les classes altes i això era una estella que portava clavada. Ho tenia tot a desdir menys una cosa: sang blava. Les possibilitats de l'època d'accedir a la noblesa eren dues, o bé per

llinatge, que no és el cas, o bé per mèrits militars. I la solució vingué donada d' immediat. Pietro Bernardone adquirí un cavall, comprà una bona armadura i envià el seu fill a la guerra. Francesc, lògicament, acceptà de bon grat la proposició paterna. Ple de somnis de grandesa, això també implicava poder esposar-se amb alguna donzella noble, matrimoni que li era vedat pel seu origen plebeu. I heus ací que un periple relativament llarg, tan gran com el que visqué Francesc, no es pot fer en un moment, dos conflictes bèl·lics són el punt de partença d'un procés que li girarà la vida totalment.

4. 2. La conversió de Francesc. El punt zero d'una nova forma de concebre la Creació

4. 2. 1. *Presó i malaltia: Perugia i Spoleto*¹²

Assís entrà en guerra amb Perugia. Francesc hi anà i fou fet presoner. En tornar a Assís repregué la vida que havia quedat aparcada temps abans. Cau malalt i només ell sap en el seu moment què passà per aquell cor i per aquell cap durant la convalescència, però quelcom va quedar tocat en la seva entranya, encara que no buscà refugi en la fe la vida ja el desencantava. Aleshores sorgeix una nova possibilitat. Unir-se a Gualterio de Brienne, que lluitava al costat d'Innocenci III. Es preparà com si fos el més potentat cavaller i prengué un escuder i tot. L'eufòria que vivia imaginant la realització material del seu somni cavalleresc era fora d'òrbita i fins i tot absurda. Contrastava amb la dels seus companys que possiblement li feren pagar cruelment tanta joia bèl·lica. El cert és que marxà vers Spoleto en un estat inusitat de satisfacció no gens continguda, al cap i a la fi, per anar a la guerra. Segur que les circumstàncies se li giraren totalment en contra, possiblement els seus companys d'armes no estaven d'humor per anar a la guerra i no ho celebraven tan ostentament, no ho sabrem mai, però segur que li ho van fer "purgar". Hagué de tornar cap a Assís i

12. Cfr. SABATIER, Paul; *Francisco de Asís* (3a edició); València, 1994.

aquest fet el deixà molt malalt, tant físicament com moralment. Aquest fou el cop determinant. Sense aquesta bufetada que el trasbalsà i el postergà al llit, que el mantingué desolat, totalment abatut i greument malalt, Francesc no hauria sabut apreciar el valor de les coses. Molt possiblement, això, a la llarga, determinà la seva capacitat d'admiració per les coses més simples i petites. No hauria sabut valorar el món del seu entorn si després d'això tot hagués continuat igual. El fracàs d'Spoleto ajuda Francesc a aprendre a mirar el món d'una altra manera i a descobrir quines coses tenen realment valor. Però la història no ha fet sinó començar.

4. 2. 2. *El petó al leprós*¹³

No hi ha retòrica possible. Per descobrir Jesucrist cal creuar la mirada amb la de l'altre. S'ha de saber veure l'altre encara que algú s'esforci a no voler-lo veure. Hem indicat, a l'inici d'aquest mateix apartat, que Francesc va veure la Creació com "l'altre", com el proïsmes, i és cert que ho va fer, però queda en suspens un pas previ que no se l'estalvià pas. Primer calia trobar-se amb l'home, fet a imatge i semblança de Déu. És impossible, de tota manera, descobrir la Creació com a proïsmes si hom no veu el rostre humà i l'assimila com a propi i com a mirall de la mirada de Crist. Cal veure el rostre de Crist que ens mira.

Ho aconseguí. Francesc ho aconseguí. Ell no estava de patiments; la seva realitat, la que vivia i fins i tot experimentava, fugia de tot allò que resultava verídica. El seu món no tenia res a veure, perquè s'ho amagava a si mateix, amb la certesa de l'ordinari quotidià. Les circumstàncies li feren caure el tel dels ulls.

El seu gran fàstic, l'explosió de la màxima repugnància: la lepra. Era superior a ell. Ho refusava esporuguit. Doncs sí, s'hagué

13. En els subtítols que vénen a continuació es pren com a referència ENGLEBERT, Omer; *San Francisco de Asís*; Santiago de Xile; 1973. S'agafa aquest punt referencial atès el reconeixement que té l'autor en el món franciscà i perquè elabora una biografia molt subtil i acurada a través de les fonts franciscanes per tal de fer un seguiment coherent. Deixa constància de les diferents vides que es van complementant i aconsegueix donar una unitat exemplar a aquesta trajectòria.

de trobar cara a cara amb un leprós. Instintivament fugí, però quelcom no el deixà reaccionar, almenys, no pas d'aquesta manera. Muntat en el seu cavall sentí la campaneta d'un nafrat de lepra, ho estava de cap a peus, girà la muntura i marxà. S'adonà d'allò que feia i reaccionà a l'inrevés.¹⁴ Tornà vers el malalt, l'abraçà i el besà alhora que sentia un benestar interior com mai no havia experimentat. No acabà ací la seva reacció. Girà cua vers la leproseria més propera i es dedicà a estimar amb un petó tots els nafrats de lepra que hi havia. El seu petó fou molt explícit, abraçava els malalts i els besava en els llavis.¹⁵

Arran d'aquest moment, tot allò que li resultava amarg se li torna dolçor per a l'ànima i per a l'esperit, i d'aquesta manera ho fan constar els seus biògrafs. El seu cor ja s'ha girat ver el Crist. Ni molt menys és el moment més significatiu, però la seva vida ja està encaminada. Ha descobert el proïsme, no només en allò que li era agradable, l'ha trobat en allò que li era més fastigós i el fàstic s'ha convertit en amor.

Succeeix el mateix si volem trobar-nos amb la Natura. Cal mirar-la amb uns ulls diferents. Fins que no som capaços de descobrir-la com a quelcom que, més que formar part de nosaltres, som nosaltres els qui en formem part, mai no podrem donar el pas per tractar-la d'igual a igual. La relació de sotmetiment i d'esclavisme, de la més trivial utilitat, ja la situa per davall de nosaltres i la converteix en més que serventa, la fa esclava de la necessitat humana. Si no la considerem com "l'altre" la nostra relació amb ella pot arribar a esdevenir més aviat utilitarista,

14. Francesc havia promès a Déu que faria tot allò que Ell li demanés i sentí que si eludia la seva paraula no estava portant a terme el seu compromís. Cal saber que Francesc tenia somnis cavallerescos que volia portar a terme i en l'edat mitjana ningú no podia considerar-se un cavaller si no era un home de paraula.

15. Respecte al petó cal fer alguna consideració. És significatiu que Tomàs de Celano ho faci explícit d'una manera tan directa, i la veritat és que hi ha un motiu evident per fer-ho. Consta, concretament, en 2 C 25. És lògic que el seu biògraf vulgui fer constar que el bes que els feia era als llavis. El petó a la boca és el signe d'amor entre els amants, els promesos, els que s'han garantit amor de per vida; és el petó dels esposos. És un segell que va molt més enllà del signe físic, expressa compromís amb l'altre, donació i lliurament total. El bes als llavis significa l'encontre d'amor més sublim i compromès abans dels moments de l'amor més íntim. El camí de Francesc resulta el d'un amant que manifesta el seu amor durant la seva trajectòria vital. Cal entendre l'òscul com allò que és, un bes d'amor i l'acte del petó és la seva constatació física.

interessada, descurada i, finalment, perniciosa. Quan esdevé perniciosa s'inicia el "problema ecològic".

Si no ens deixem afectar per allò que ens arriba de fora, mai no podrem percebre allò que rebem. Francesc, amb el petó al leprós inicià una relació amb si mateix que es fonamenta en la capacitat d'admiració. Aquesta capacitat d'admiració, de ben segur, havia obrat sempre en el seu cor, però és ara quan pren un sentit únic. Allò que li havia passat desapercebut durant molt temps, que fins i tot ha rebutjat i ha volgut negar com a realitat que l'acompanya d'una manera o d'una altra, un cop s'hi ha relacionat, el redimensiona vers l'exterior. No només té capacitat de mirar vers l'altre d'una altra manera, sinó que el rep d'una manera diferent que l'omple i que en definitiva fa seva: el leprós ha captivat Francesc i no a l'inrevés. Francesc ja no mira, ara percep.

4. 2. 3. *La paternitat divina*

52

És inapel·lable. No podem obviar aquest moment de la seva vida. El concepte de Natura que percep Francesc d'Assís està totalment condicionat a la seva experiència de paternitat divina. Francesc viu en la pròpia vida, com a fulgurant experiència de fe, el fet de saber que és fill del Pare del cel. Aquesta forma d'assumir i fer seva la paternitat divina, aquesta particular experiència de filiació, és la clau de volta per entendre quelcom que se'ns fa ineludible per copsar la "definició", deixeu-m'ho dir entre cometes, i el concepte de "criatura". El Pare i el Creador s'han imbricat en la particular manera d'interioritzar les coses que té el Pobrissó. El Creador és Pare perquè crea per amor des del seu si, tot allò que ha estat creat és projecció del seu amor vers l'exterior: la criatura. El Pare és Creador perquè l'amor l'impel·leix a vessar fora de si tot allò que pot ser estimat: la criatura.

El cor de Francesc és ple de caritat. Hi ha un primigeni instint de benaurança en el seu si. És aquella *semina verbi* de la que ens parla Sant Justí. Altrament no s'explica l'enfrontament que viu amb el seu pare, Pietro Bernardone, arran de la seva generositat amb un pobre captaire que demana "per amor a Déu". Francesc

li nega l'almoïna. Després pensa que si allò que ha estat demanat per amor a Déu s'hagués fet en nom d'un duc, d'una comtessa, un rei o bé l'emperadriu de no sé on, ell hauria estat més generós. Li deixa molt mal gust de boca el fet de ser generós amb segons quins homes i no ser-ho per amor a Déu. Un cop l'ha engegat, surt rere d'ell i li dóna tot allò que havia fet de calaix. Déu està perforant el seu cor i comença a experimentar un estat interior que fins aleshores li havia passat desapercbut. Comença a sentir-se "parent" dels homes que li eren indiferents i afecten els seus sentiments més íntims. Comença a entendre l'home com una realitat fins aleshores encara no viscuda.

Creu que està obligat a restaurar l'esglesiola de Sant Damià. I no estalvia res. Ven el cavall que li havia comprat el seu pare, pren les peces de roba més cares i preuades de l'establiment patern i ven tot aquest gènere a Foligno, on no faltaven mai clients amb la butxaca plena. L'import rebut, gens menyspreable, és lliurat en la seva totalitat al capellà custodi de l'ermita esmentada, que s'ho pren com una broma de pèssim gust i rebutja el donatiu. Aquella bossa de diners li crema a les mans i la llença per la finestreta d'una casa mísera. Francesc acabà refugiant-se en una ermita dels voltants d'Assís però finalment es decidí a afrontar la situació que ell mateix havia creat. El seu pare estava fet una autèntica fúria i foll d'ira. Havia donat alegrement part del seu patrimoni. La trobada entre ambdós fou molt cruenta, enmig del poble, i acabaren presentant-se davant del tribunal eclesiàstic però prèviament Francesc fou empresonat a casa. Aquest fou alliberat per la seva mare, madonna Pica, aprofitant un dels viatges de negocis del seu marit.

Quan Pietro va tornar, us ho podeu imaginar: és quan feren cap al tribunal de l'Església. Davant el bisbe Guido el pare li reclamà tot el que era seu dient-li que tot el que Francesc tenia era per obra i gràcia d'ell. Francesc es despullà, quedà nu, fins al punt que el bisbe l'hagué de cobrir amb la seva capa. Posà tot el que portava a les mans del seu progenitor i digué: "Així des d'avui podré presentar-me nu davant del Senyor, dient amb tota veritat, no: pare Bernardone, sinó Pare nostre que esteu en el cel."

Aquí rau el punt més àlgid. Francesc fa una aposta radical, s'ho juga tot. Definitivament, Francesc s'ha abandonat a les mans del Pare del cel. Aquesta aprehensió cal considerar-la com a determinant. Malgrat que encara no ha descobert el sentit més pregon i profund de la pobresa ja estem parlant d'un home que no té res a veure amb aquell "rei de la joventut" que dèiem al principi. S'ha forjat una realitat humana distinta en l'entranya de Pobriíssó.

4. 2. 4. *La pau. Una nova manera de viure*¹⁶

És el resultat de tot allò que a poc a poc va impregnant la seva ànima. Francesc ha anat variant la seva manera de concebre l'home, d'entendre Déu i d'acostar-se a ambdós. No podem acostar-nos a la seva concepció de Natura si no recalem un pèl en la seva vivència, personal, única i intransferible de la pau. La pau és la manera d'atansar-se al medi. Sí, no hi ha una altra possibilitat. El Pobriíssó ha comprès que la pau no és un mèrit humà, la pau és anterior a l'home. En el sentit més pregon de la Creació en el Gènesi, en l'origen de tot, la pau hi era present. Sorgeix de la mateixa Creació. De l'acte creacional de Déu es forja la pau.

54

Francesc trenca la comprensió bèl·lica de la pau que imperava en la societat medieval i que era fruit d'una màxima romana: "si vols pau prepara't per a la guerra" i que, dit sigui de passada, encara és imperant, només cal veure-ho. Francesc suposa una ruptura total. De fet, el concepte de pau que es maneja avui, en general, és el de l'absència de guerra. On hi ha pau? On no hi ha guerra. L'actitud de Francesc s'enfronta a aquesta manera d'entendre les relacions "amb els altres", la Natura inclosa. Francesc és un militant de la pau i és un militant bel·ligerant en favor d'ella. La pau que planteja Francesc suposa un canvi antropològic radical en la concepció del sentiment i de la vida dels humans. Ningú com ell ha promulgat el concepte de "fraternitat universal" entre totes

16. Vegeu RECASENS, Joaquín; "La pau: una manera de fer la guerra. Meditació franciscana"; a MARQUÉS, Andreu (dir.), *Qüestions de vida cristiana*; núm. 208; Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2002, pàgines 45-67.

les coses creades i el dret a la vida de totes elles¹⁷. La relació de l'home amb el seu entorn no hi ha dubte que queda mediatitzada a partir de l'experiència que suposa la integració a la seva vida de les noves vivències. Segur que en el seu substrat s'hi troba una nova manera d'establir veritables relacions humanes a partir de la igualtat més equitativa.

El profund sentit que aportà el Pobriçó a la comprensió de la pau, que jo anomeno "comprensió franciscana", només és possible davant l'acceptació total de la Criatura com a germana, i per a Francesc tot és Creació. El concepte esdevé molt més ample i sobrepassa els termes convencionals a què normalment ens referim quan parlem de pau. La pau és una forma integral de vida que no embolcalla exclusivament el conflicte personal, sinó que s'estén a l'entorn, al context, al marc vital. No hi ha pau en un entorn virulent. No hi ha harmonia en un context conflictiu. El sentit harmònic de la vida passa igualment per ací, la pau de l'home en equilibri amb tot allò que l'envolta. Restar en pau no significa purament i simplement no entrar en col·lisió amb el proïsme, ni amb les estructures, ni amb la conjuntura social, es concep com la necessitat del benestar interior, per això és una actitud de vida i només així es pot convertir en una manera de viure aquesta vida. La pau és una forma de vida, l'ecologia també. Fins i tot, només es pot viure ecològicament quan es gaudeix d'una pau veritable.

17. Hi ha moltíssimes anècdotes al respecte que es refereixen des de l'època en què visqué. Se li atribueixen fets miraculosos, sobrenaturals... Certament que no es pot prendre com una nota històrica ni es farà, però el que sí que es pot assegurar és que les llegendes, les "històries", sorgeixen d'aquells contemporanis que havien sentit parlar d'ell com d'un home excepcional que establia una forma de fer que cridava l'atenció desmesuradament. Es diu en castellà: "*cuando el río suena, agua lleva.*" Possiblement, tot aquest anecdotari no fa sinó corroborar una nova manera d'entendre la vida i les relacions amb tot allò que era extern a ell. Per descomptat, el regne animal i el vegetal. I aquells que donaren peu i feren córrer aitals contes i "floretes" havien percebut en ell quelcom diferent. Simplement, una nova manera d'entendre el món. Ortega i Gasset, l'insigne filòsof, afectat per tot allò que la llegenda ens ha tramès, digué d'ell: "Una vegada Sant Francesc predicà als pardals de les places, i això deuria semblar als magnats cultes de Roma d'una gran simplicitat i, malgrat tot, per la complida bellesa de la història humana fou menester que algun dia en la plaça d'alguna vila es prediqués als pardals. «Germans ocelllets, si no calleu no podré parlar amb Déu...»"

5. El Càntic de les criatures o Càntic del germà Sol

Cantico di frate sole¹⁸

Altissimu, onnipotente, bon Signore,
Tue so' le laude, la gloria e l'honore et onne benedictione.

Ad Te solo, Altissimo, se konfane,
et nullu homo ène dignu Te mentovare.

Laudato sie, mi' Signore cum tucte le Tue creature,
spetialmente messor lo frate Sole,
lo qual è iorno, et allumini noi per lui.

Et ellu è bellu e radiante cum grande splendore:
de Te, Altissimo, porta significatione.

Laudato si', mi' Signore, per sora Luna e le stelle:
in celu l'ài formate clarite et pretiose et belle.

Laudato si', mi' Signore, per frate Vento
et per aere et nubilo et sereno et onne tempo,
per lo quale, a le Tue creature dài sustentamento.

Laudato si', mi' Signore, per sor'Acqua.
la quale è multo utile et humile et pretiosa et casta.

Laudato si', mi' Signore, per frate Focu,

18. Atès que és un text de fàcil accessibilitat crec que cal transcriure'l tal com està contingut a CAROLI Ernesto (coord.), *Fonti Francescane*; Movimento Francescano; Assís; 1990, pàg. 136-137. Kajetan Esser declarà la impossibilitat de fer una edició crítica del Càntic i el motiu són les inflexions dialectals dels singulars transcriptors i de les diverses lectures que es poguessin fer de l'època medieval, per això ell es limità a reproduir el còdex d'Assís. En aquest cas es pren com a referència G. Contini. N'hi ha dos magnífiques traduccions al català. Una fou realitzada per Josep Carner i l'altra per Francesc Gamissans, franciscà, en les *Fonts Franciscanes*, vol. V, Els Escrits de Sant Francesc i Santa Clara, Barcelona, 1998.

per lo quale ennallumini la nocte:
 ed ello è bello et iocundo et robustoso et forte.
 Laudato si', mi' Signore, per sora nostra matre Terra,
 la quale ne sustenta et governa,
 et produce diversi fructi con coloriti flori et herba.
 Laudato si', mi' Signore, per quelli ke perdonano per lo Tuo amore
 et sostengono infirmitate et tribulatione.
 Beati quelli ke 'l sosterranno in pace,
 ka da Te, Altissimo, sirano incoronati.
 Laudato si, mi' Signore, per sora nostra Morte corporale,
 da la quale nullu homo vivente po' skappare:
 guai a quelli ke morrano ne le peccata mortali;
 beati quelli ke trovarà ne le Tue sanctissime voluntati,
 ka la morte secunda no 'l farrà male.
 Laudate et benedicete mi' Signore et rengratiate
 e serviateli cum grande humilitate.

5. 1. L'autor del càntic

Sant Francesc és l'autor del càntic però en aquests moments és important mirar-lo i descobrir-ne l'estat, l'estat de la seva persona, el moment de la vida que està vivint, ja que tot això se'ns farà imprescindible a l'hora d'abordar-ho. El "Càntic de les criatures" està escrit en un moment molt concret, tampoc no és un fet puntual. Representa un capítol més en el procés dinàmic i evolutiu de la seva vida. Cal també, a l'hora de llegir el càntic, tenir presents les Benaurances, tant les escrites per Mateu com les que confeccionà Lluç,¹⁹ atès que l'autor és un home que ha estat tocat per l'esperit de l'Evangelí d'una manera única i determinant.

Dos anys abans de la composició del càntic el papa Honori III aprova la seva regla, la Regla i vida dels frares menors, d'aquesta

19. Mt 5, 1-12 i Lc 6, 20-23.

manera es legítima, la seva opció de seguiment de Crist per l'autoritat eclesiàstica. Un any abans, el 1224, del 15 d'agost al 30 de setembre, Francesc viu retirat a la muntanya de la Verna, una de les estribacions dels Apenins. Allí, el 14 o el 15 de setembre, rep els Sants Estigmes que el convertiran en icona vivent del Crist crucificat. És qui ha encarnat millor, al llarg de la seva vida, l'Evangeli, i l'home que ha esdevingut el prototipus d'home fet Benaurança. Per a tota la gent senzilla i planera del poble representa l'*Alter Christus* i així l'anomenà tradició popular. Tal esdeveniment és, llegit amb clau devota, el premi per passar-se tota la vida intentant identificar-se, de la manera més coherent possible, amb el Crist pobre i crucificat. Això li conferí una dimensió humana d'un grau molt considerable. Cal dir també que aquest himne el compongué un any abans de morir, tot i que els franciscans no anomenen mai com a "mort" el fet del traspàs del Pobriçó d'Assís. L'anada de Francesc vers les mans del Pare se la coneix com "el Trànsit" perquè consideren que la seva partença no és la fi definitiva de la vida, ni molt menys. Francesc, com a *Alter Christus*, no mor, no pot morir, transita d'aquesta vida a l'altra.

Un cop hem fet aquestes consideracions que ens ajuden a situar-lo i a contextualitzar-lo tant en el seu moment espiritual com en la seva situació respecte a l'Església²⁰ cal que ens remetem al seu estat físic. La seva existència va estar marcada per la pobresa, la sobrietat i l'austeritat. Es va voler identificar amb aquesta pobresa, fins al punt que la tractava de senyora, i li deia madona Pobresa, la dama més bella que mai no hagués conegut, i per tal de poder-la viure en el seu sentit més estricte i radical, es dedicà a la pràctica del dejuni més sever. Aquest fet li comportà el desnudament total. La seva aparença era famèlica i la seva naturalesa se'n ressentia fins arribar a un estat d'inanició. La seva

20. És important fer aquest aclariment pel que fa a la seva pertinença legítima a l'Església, atès que l'edat mitjana suposà un esclat de moviments herètics de tota mena, alguns d'ells de vehement virulència. Amb l'aprovació de la Regla Franciscana és dona autenticitat lícita a una forma de vida que ha estat reconeguda catòlicament.

finalitat no va ser mai la redempció pel dolor, ni de bon tros, ni la consecució d'una filera de mèrits davant de Déu per salvar-se, ni res que s'hi assembli. Lluny de tot això.

Francesc dóna una nova dimensió al dejuni. En la gana, en l'experiència de la parquedat, en el sofriment a causa de la negligència pel que fa a les necessitats mínimes, ell es pot identificar plenament amb aquells que són pobres de debò. Es tracta d'una aproximació solidària per poder comprendre el sofriment i conèixer el valor de tot allò de què es disposa. S'ha d'entendre com una expressió d'amor al proïsme i de voler-se posar en el seu lloc. Aquesta radicalitat de vida, posada en pràctica des de molt temps, ha estat un exercici constant que, com ja s'ha assenyalat, l'ha debilitat i ha afectat la seva estructura física de manera considerable. És un home desnutrit amb la càrrega dels problemes físics que això comporta. Ossos totalment descalcificats, un organisme vulnerable i amb poques defenses, propens a agafar qualsevulla malaltia per aquesta mateixa mancança i amb els dolors d'aquells que es troben en aquestes condicions.

60

Un altre fet que ajuda a entendre els seus dejunis, moltes vegades desmesurats, com una opció personal és el següent: la pèrdua d'atenció en la seva relació personal amb Déu. Francesc no volia ésser distret d'allò que veritablement omplia la seva vida i li era fonamental, i és per aquest motiu que a voltes pren decisions que desborden la nostra aprehensió. Es diu que barrejava la sopa amb cendra. En el seu paràmetre vital, aquest fet té una explicació molt plausible i senzilla. Mentre es delectava en menjar la sopa, el bon gust que hi trobava li feia perdre allò que ell considerava que havia de ser atenció a Déu. Així doncs, desitjava mantenir més atent el seu cor a la presència del Pare que el seu paladar al sentit del gust. El fet de barrejar la sopa amb cendra, com que aquesta era totalment iniqua i inofensiva, no afectava el contingut alimentari.

Els mateixos estigmes li produïen horrorosos dolors ja que els tenia sempre en carn viva i la supuració de les ferides era constant. Ell sabé donar un sentit esplèndid al dolor. Li era un complement perfecte per poder entendre i copsar tot allò que

Crist havia viscut a la creu per amor. Francesc, en la seva set d'identificar-se amb Crist, vol viure en la pròpia persona allò que Crist visqué a la creu per amor i amb la mateixa intensitat. De fet, els estigmes li produeixen una joia immensa perquè són fruit d'allò que Crist sentí pels homes. Francesc aconseguí sentir-ho per Crist.

Cal fer notar, de manera molt rotunda, que mai ningú no va ser víctima de la seva experiència. Aquesta dimensió de la seva vida la va viure ell perquè la va triar per a ell, sense imposar-la a ningú. Aquest recurs tan íntim i personal sempre fou el camí que ell escollí com a via pròpia, però no pas per a tots aquells que varen voler abraçar la vida de la seva primitiva i, després, ulterior fraternitat.

N'hi ha més. Vull dir que no n'hi ha prou encara. Tenia destrossats el nervi òptic i el nervi auditiu. Havia estat operat del nervi auditiu i, des de ja feia algun temps, li ocasionava enormes molèsties i dolors, a l'igual del nervi òptic. Aquest no havia estat intervingut però els seus ulls li provocaven molts dolors. Pràcticament era cec i patia un altíssim i considerable grau de sordesa.

61

Es pot dir, i amb tot el respecte per ell, que arribava a la fi de la seva vida fet una autèntica desferra humana. Tota la seva naturalesa física estava tan malmesa que era un clam de gemecs i dolor. Sense por a exagerar i sense cap mena de contemplació, es podria afirmar amb rotunditat que tot ell era una “negació” de la natura i que aquesta s'havia girat contra ell mateix. Rep, en la seva percepció, més dura i cruenta, la limitació del fet natural en si mateix. No només està limitat, sinó que pateix els dolors més intensos, que de vegades arriben al paroxisme. Doncs bé, és en aquest estat miserable i acabat que és capaç de cantar amb tota la magnificència i bellesa l'existència per a ell desbordant, de la Creació i d'Aquell qui l'ha creada. Va més enllà. Fins i tot es dedica a cantar, de la manera més sublim, en una part de l'oda, aquesta finitud com a exaltació de la bellesa. Realment admirable.

Fer pròpia la finitud és un dels signes de maduresa més extrems que pot assolir l'ésser humà. Sense cap mena de dubte, aquesta

oda ens parla, tot cantant, de la maduresa assolida per l'autor. Implícitament, Francesc d'Assís, que està experimentant, crec que n'ha quedat constància, tota la limitació que comporta el fet de ser humà en la mateixa naturalesa humana, no fa sinó mostrar de manera evident, i amb ell mateix com a testimoni, que les coses tenen un principi i que amb el temps arriben a la seva fi, és a dir, Déu etern, Senyor del temps, com a principi i final de tot.

Aquesta forma de fer i de ser, sublim d'entrada, i d'altra banda extraordinària, denota una finesa espiritual i una categoria i qualitat personals insòlites. No és gens freqüent un grau de sensibilitat tan extrema. Francesc, en la mesura que s'adona de la seva petitesa, creix en capacitat d'admiració.

I deixeu-me dir una paraula sobre la “capacitat d'admiració”. En aquest cas es refereix a la subtileza pel que fa als petits detalls. Res no se li escapa. La seva percepció per tot allò que és petit li féu descobrir que la vida era molt gran i que era tot un miracle obrat pel creador. Francesc sap embadalir-se per les coses menudes i en ell pren significat la insignificància aparent més pregona. Sabem que els seus sentits ja no donaven l'abast per percebre el seu voltant i és ara quan millor ho expressa, precisament ara que aquests sentits corporals li són inútils, veu, sent, toca, tasta, oïx més bé que ningú la plenitud de l'obra creadora del seu Pare precisament perquè se sent més fill que mai. En el Pobriçó, la capacitat d'admiració és una manera de ser, de viure, d'existir.

62

5. 2. Referència general al “Càntic de les criatures”²¹

Francesc “morí cantant”; això és el que ens deixà escrit un dels seus biògrafs, Tomàs de Celano, en relatar-nos els darrers moments de la seva existència. Aquest mateix comentari ens pot servir per resumir tota la seva vida. Va viure cantant la misericòrdia que despertà la seva vida a la misericòrdia.

21. Vegeu i conf. amb GUERRA, José Antonio (ed.). *San Francisco de Asís. Escritos. Biografías. Documentos de la época*; Madrid; 1980; pag. 48 i ss.

El Càntic de les criatures o Càntic del germà Sol, les Lloances al Senyor o l'Himne a la germana mort; tots aquests noms apareixen en les fonts biogràfiques, és un testimoni de l'inacabable càntic que va ésser la seva vida, la qual va canviar enterament gràcies a la bondat i la misericòrdia del Senyor i als efectes de descobrir el do de la fraternitat. És cert que l'Altíssim i Benvolent Senyor acapara la lloança del càntic, però també ho és que l'home hi té un indubtable paper protagonista. Tal volta no sigui el centre de l'oda, però sense l'home aquesta oda és impossible.

Està compost en l'aleshores incipient llengua romanç italiana de l'Umbria. Es diu que potser és el primer document escrit en aquell idioma, i només això li atorga la qualitat d'un valor literari descomunal. Era una llengua que podia entendre la gent més senzilla del poble, a la qual, de fet, anava destinat el text. Està format per 33 versos, agrupats en sis estrofes i les dues darreres que tanquen el poema. S'hi poden distingir, de manera clara i diàfana, tres parts: els versets 1 i 2 que marquen i assenyalen l'objecte i el perquè de l'obra: només el Senyor és digne de lloança; els versets del 3 al 9, que evoquen, en parelles formades per elements masculins i femenins, el sol, la lluna i les estrelles, el vent, l'aire, el temps i l'aigua, el foc i la terra; els versets del 10 al 13, que evoquen l'home que ha acceptat la benaurança de la creu, i el verset 14 com a cor final de totes les criatures.

Hi ha tres llocs on en principi s'especulà que fou escrit: Sant Damià, San Fabià de la Foresta o el palau episcopal d'Assís. De tota manera, avui per avui, els franciscanistes apunten, particularment, la possibilitat que fos escrit en un dels jardinetes de Sant Damià. Ara bé, aquesta possibilitat es fonamenta en raons històriques, sens dubte, però particularment és el cor franciscà qui ho vol afirmar, perquè si el poguéssiu veure, diríem que és el lloc més adient i entranyable per escriure'l. Cal dir que és molt possible que el càntic no tingués un lloc fix de composició, atès que es tracta d'una experiència de vida, de tot un procés vivencial i experiencial, i que fos quelcom que des de temps immemorial s'estigués incubant en el cor del Pobriçó.

La impressió dels Sants Estigmes a la muntanya de la Verna durant el mes de setembre de 1224, i la mort, que tingué lloc en el convent de Santa Maria dels Àngels el 3 d'octubre de 1226, indiquen els moments entre els quals va ésser compost el Càntic del germà sol, i al mateix temps assenyalen, sense cap mena de dubte, la plenitud en Francesc de tots els misteris de Crist, i així ho expressa Tomàs de Celano en la seva segona biografia sobre ell. Es pot precisar que l'obra, pràcticament, fou escrita el 1225. A partir dels misteris de Crist, l'autor havia arribat a la conversió i el camí de desenvolupament de la conversió l'havia dut a la creu, la creu de l'estigmatització, de la malaltia, i també a pressentir la seva pròpia mort. Des d'aquest cim esclata en una lloança descomunal, fraterna i universal, a l'amor, que des de tants llocs i des de tantes coses li parlava, l'envoltava, i li era promesa segura de benaurança.

Una lectura del càntic obliga a subratllar el tant repetit “Senyor meu” (fins a nou vegades i deu si comptem el primer “bon Senyor”), o bé “Altíssim” (fins a quatre voltes surt aital expressió), que revelen qui és subjecte i objecte de lloança, òbviament, el de tota la vida de Francesc, des de Spoleto, i ho serà sempre des d'aleshores, com hem vist. La seva doble visió de Déu en Crist, transcendent i proper al mateix temps, dóna sentit a tota la resta de temes del càntic: la lloança de les criatures, la fraternitat amb elles, la bellesa i la utilitat de les coses, tan vives i desvetllades, vistes i admirables, i l'home, també l'home és el cantor i el joglar del cor que acaba d'inventar Francesc.

Aquest home, cantor i joglar, ho és amb totes les seves ferides, les més humanes i més pròpies d'ell: l'ofensa, la malaltia, la tribulació i la mort, de la qual ningú mai no pot escapar, i que fan una lloança més nua i possiblement més pura i neta, per tal com es refereix a la glòria de la creu. Per això hi ha un “¡benaurats!” D'aquesta manera el càntic es tanca en el mateix lloc i en el mateix centre que ho fa l'Evangelí de Jesucrist: a les Benaurances.

5. 3. El càntic: una estructura ecològica en ple equilibri

En la redacció del Càntic de les criatures hi trobem dos protagonistes, aquell qui canta i Aquell qui és cantat. Totes les coses tenen un inici en Déu i en Déu troben la seva fi. El Càntic del germà Sol s'inicia des de Déu, des de l'Amor, amb amor i per amor. El cantaire concep la natura des de la relació més planera. En la seva darrera estrofa deixa les coses tal i com les ha trobades al principi. Som en un univers, en un planeta, en un món, en una terra que quan nosaltres vàrem arribar, ja funcionava sense necessitat de nosaltres. Doncs el càntic acaba en Déu tal i com ha començat, ni més ni menys, amb l'amor degudament correspost. Francesc palesa tota una relació d'estimació i d'harmonia, i a l'amor originari acaba retribuint-li l'amor que ha experimentat. Sense amor que transcendeixi més enllà de la relació material establerta l'ecologia no és possible.

El càntic, no sé si per voluntat de Francesc o bé per coincidència, (he de dir que no crec en una coincidència tan casual com aquesta i que si el Pobriçó no era conscient de l'ordre del seu poema va ser tasca de l'Esperit Sant, que el va portar a concloure'l així), manté un equilibri que resulta genial. En les estrofes, els elements masculins i femenins alternen en un compàs d'equilibri perfecte. Una mena de ball per parelles com si en aquesta igualtat hi trobéssim la plenitud. Els elements s'harmonitzen, es complementen d'una manera dolcíssima. És com si en la síntesi de contraris es trobés el conjunt de tota la bellesa. La fusió d'allò que és masculí amb allò que és femení, alternativament, fins a fondre's en una unitat.

Aquesta complementarietat es podria definir com a ecologia en el seu sentit més ample i originari. Quasi en un sentit idèntic al que llegíem en el llibre del Gènesi. A la llum del germà Sol no hi ha tenebra i és el germà Sol qui ens dóna significació del "Bon Senyor". Fins i tot, els elements de la nit que apareixen en l'oda poètica són els lluminosos. Després hi ha tots els elements que "pengen" del firmament, de la seu del mateix Déu, tot allò que succeeix entre el cel i la terra: tot allò que es desprèn i que queda sobre la terra i sota la capa del cel.

Aleshores es produeix una al·lusió finíssima a l'element que és portador de vida i imprescindible perquè aquesta tingui lloc, l'aigua. Ho fa amb els adjectius més propis i delicats dels éssers humans: servidora i humil, preuada i casta. Amb una esplendor acuradíssima però no gens estrident. És una subtil personificació de la germana Aigua, que adquireix nom propi i filiació. Tot seguit el germà Foc. Continua fent una personificació emprant adjectius de la mateixa índole. Realment, només aquell que ha descobert en la natura un proïsme és capaç d'una cosa així. Només aquell que veu “un altre” que és com ell pot aconseguir aproximar-se a la realitat creada d'aquesta manera tan sublim.

Finalment la terra, Germana i Mare ahora. No es pot dir res més. La mare és aquella qui és responsable del sosteniment dels seus fills, però en aquest cas té la mateixa procedència que aquests.

5. 4. El mot “germà” en el Càntic de les criatures

No és perquè sí. Tampoc no és cap recurs estilístic perquè no els tenia. Francesc ha descrit un procés de creixement vers Déu. Ha descobert Déu com a Pare, ha descobert el sentit de Déu com a Pare de tot allò que hi ha, Francesc ha descobert el sentit de la fraternitat, no només humana, s'ha trobat amb el sentit de la fraternitat universal. Ha anat aprofundint en el coneixement de Déu i ha descobert el parentiu de tot allò que existeix com a obra de Déu.

Francesc té un concepte de Déu i empra una imatge de Déu consolidada en el temps i amb el temps. No és accidental. Ell veu tot allò que ha estat creat com a fruit de la paternitat divina. El Déu-Amor, que és Pare, és qui ho ha posat tot en el lloc on està. Tot ha sortit de les seves mans generoses i ha estat lliurat per amor. Cal que compreguem el sentit de la paternitat divina que hi ha en l'experiència vital de Francesc.

Ara fem un pas més. Francesc, quan empra el mot “germà” sap perfectament a què es refereix i el que està dient. “Germà” és aquell qui està emparentat amb un altre perquè ha estat engendrat

i concebut pel mateix sentit i per les mateixes persones. Sense anar més lluny, podem recórrer a dos diccionaris homologats de les llengües que nosaltres utilitzem. En la tercera acepció del *Diccionari de la Llengua Catalana*, editat per Diccionaris Enciclopèdia Catalana, ens diu: “Respecte a una altra persona, fills dels mateixos pare i mare.” *El Diccionario de la lengua española*, editat per la Real Academia de la Lengua, en la seva primera acepció, respecte al mot *hermano* diu: “*Persona que con respecto a otra tiene los mismos padres.*” Òbviament he recorregut a la traducció literal de *frate*, mot originari en el càntic, i als seus dos equivalents literaris i directes tant en català com en castellà.

Només l'ésser humà és capaç d'articular el mot germà respecte a un altre. Qualsevulla dels animals superiors que no sigui l'home no té cap patró de referència que pugui mostrar-lo com a tal. Doncs bé. Atès l'origen comú de tot allò que ha estat creat, el Pare de tot i de tots és un de sol. Tota la vida ha estat conferida per un Pare que ha donat la vida a tot allò que existeix. Tot ha estat engendrat, concebut, gestat i parit al mateix lloc i en el mateix lloc, i aquest lloc no és un espai físic ni cronològic, es tracta del Déu personal del qual Francesc ha fet experiència de fe. Tot ha sorgit de Déu, i per tant, Déu és el Pare de tot allò que ha estat creat. Entesa la Creació com a generació de vida, aquesta té un autor únic. Per tant, totes les existències tenen la mateixa procedència, és a dir, en Déu, tot és germà. La Creació ha sortit de les mateixes entranyes de Déu i si Déu és el Pare únic de tota la Creació tota la Creació és germana en ella mateixa.

Quan Francesc es refereix a qualsevulla criatura amb el mot “germà”, ell sap perfectament que el Creador de la mosca, del mosquit, de l'ameba, de l'elefant, del catxalot, del gat i del gos i de la guilla és el mateix Creador de l'home. Cap diferència. I això no és en Francesc una il·luminació, ni una invenció, és conseqüència d'una experiència de vida que ha mantingut fins a la fi amb una coherència abassegadora. No ho pot fer qualsevol, però sí que qualsevol ho pot dir. Francesc, en anomenar “germà” qualsevulla

de les criatures, s'està identificant amb la “consanguinitat divina” d'aquell a qui s'adreça.

Des d'ací se'ns planteja una altra dimensió de l'ecologia i, si ho volem, una nova manera d'entendre l'antropologia. Per a Sant Francesc l'ecologia, que no la coneixia ni sabia què era, ni tampoc no l'importava, consisteix a restablir aquest equilibri perfecte de l'home originari del Paradís, de l'Edèn, abans que Adam i Eva perdessin la innocència.

6. Corol·lari

A l'hora de concloure aquesta reflexió vull reiterar quelcom que ja he fet palès en la introducció: “és tan aclaparadora i encisadora que he gaudit d'allò més...”

La Revelació, tant l'Antic Testament com el Nou, concretament l'Evangeli i, singularment, la vivència que en féu Francesc d'Assís, fan una aportació encara inèdita a la forma de vida cristiana respecte al medi. Des d'ací, l'ecologia es pot convertir en una forma de vida, en una forma d'entendre el món, en una manera de ser-hi present i, per què no?, en un element determinant de pregària i de mediació entre Déu i els homes. La realitat humana pren una nova dimensió en el moment que és capaç de mirar-se a si mateixa i de transcendir més enllà d'ella per acostar-se al misteri. De fet, la vida mateixa és un misteri. L'Antic Testament s'inicia amb la Creació del món per part de Déu, el Nou Testament s'inicia amb la participació de Déu en la Creació con a Criatura.

El fet de contemplar tot l'Univers creat com a significació d'Aquell qui l'ha fet i sentir-se part d'ell és un exercici d'integració a l'obra creadora. Trobar Déu en tot allò que ha sortit de les seves mans és una actitud de gratitud permanent, d'adoració continuada. I viure en estat permanent d'admiració és reconèixer que en aquest món no som l'única cosa important, que n'hi ha altres que ho són, però que en definitiva ens mantenim en el si de Déu com a obra seva.

La gran intuïció de Francesc, d'altra banda, va consistir a saber trobar Déu en cada lloc, en cada racó, en cada experiència, en cada vivència, en cada detall, en cada minúcia, en cada engruna, i a no confondre-ho amb Ell. Francesc representa el paroxisme de l'encantament i l'anatema del panteisme. No hi ha res que sigui Déu fora de Déu mateix però tot dona senyals de la

seva presència i de la seva complicitat en la realitat natural que percep la criatura.

No només Francesc ens mostra una nova manera d'adreçar-nos a Déu, de fet, la seva relació amb la Natura és una relació amb el Pare Creador, també ens mostra una nova manera d'entendre la relació humana i una forma diferent de viure en el món. Ja no és només el respecte, és implicar-se en tot allò que ha estat creat i sentir-se cridat a continuar l'obra creadora de Déu, atès que l'home és fet a la seva imatge i semblança i res no acosta més l'home al seu Creador que la seva capacitat creativa. En l'acte de continuar la tasca que Déu inicià en la Natura és quan l'ésser humà fa palesa la seva capacitat creativa i esdevé allò perquè ha estat creat, és la potencialitat humana que realment constata que l'home és imatge de Déu i mostra la seva semblança amb Ell.

Francesc també estableix una nova manera de mirar el món, no només els éssers vius són subjecte d'atenció, delicadesa i afecte. És l'embolcall inanimat que fa possible la vida. La disposició de cada cosa, la seva situació... Cada marc ambiental confegeix una manera de ser i d'estar que en equilibri i harmonia esdevé la veritable pau. Francesc ha descobert la personalització d'allò que és impersonal, perquè Francesc dóna nom, fins i tot propi, als factors impersonals i se'ls fa seus.

Ara ens toca a nosaltres. Hem tingut uns bons mestres. Els millors. L'ecologia, si no és un compromís de l'home amb l'univers, no té cap sentit. Si no cal ni tan sols estudiar-lo, perquè el volem?

Índex

Introducció	5
1. L'alteritat. Qui és, en aquest cas, el meu proïsme?.....	9
2. El pròleg de l'Evangeli de Joan (Jn 1, 1-18). Una manera de comprendre la creació	17
3. Mediació bíblica sobre la creació. Harmonia i riscos humans (Gèn 1-6).....	23
4. Francesc d'Assís. La fusió de la creació de Déu amb l'Evangeli de Crist.....	47
5. El Càntic de les criatures o Càntic del germà Sol	57
6. Corol·lari.....	69

COL·LECCIÓ QUADERNS IREL

1. Manuel Lladonosa i Vall-llebrera

La sal de la Terra.

Estudiants cristians en la Universitat i la societat.

2. M. Carme Agustí i Barri

El Pessebre: Icona de la recerca humana.

Una resposta a la crisi religiosa actual.

3. Amadeu Bonet i Boldú

Vers un laïcat col·laborador de Déu en la creació.

4. Manuel Lladonosa i Vall-llebrera

L'aposta de la fe.

5. Ramon Prat i Pons

Ser cristià avui. Una experiència.

6. Jesús García

Presó i reinserció. Realitat o utopia?

7. Agustí Borrell

Jesús de Natzaret. A la recerca d'una biografia.

8. Jordi Font

El fet religiós, vehicle de salut i vehicle de malaltia?

9. Francesc Gamissans, o.f.m.

Chesterton, la persona i el pensament.

10. Antonieta Mateus i Gorgues
Humanisme i religió.

11 i 12. Josep Martí Cristòfol
Lectura metafísica-teològica de la poesia d'en Màrius Torres.

13. Francesc Gamisans, o.f.m.
El papa Joan XXIII, paradigma de bondat i pau.

14. Carles Sió i Roca
Progressem èticament?

15. Joan Jesús Moral
Fenomenologia i discerniment.

16. Diversos Autors
40è aniversari del Concili Ecumènic Vaticà II.
Balanç i prospectiva.

17. Joaquín Recasens Murillo, Franciscà
Creació i ecologia.
Festa divina, compromís humà.

Institut Superior de Ciències Religioses de Lleida. IREL.

Canonge Brugulat, 22
Tel. i fax 973 28 15 38
25003 Lleida
www.irelleida.org
irel@telepolis.com

Amb la co·laboració de:

LA PAERIA

Ajuntament de Lleida